



Nenad Fogel

דַּע זַעֲמֻטְסְקֵי שַׁתְּאָגוּדֵי



Nenad Fogel

DVE ZEMUNSKÉ SINAGOGE

Anex:

**Život Jevreja u Zemunu posle Holokausta i
Jevrejsko groblje u Zemunu**

Zemun, 2022.

PROJEKAT FINANSIRALI



**GRADSKA OPŠTINA
Z E M U N**



Jevrejska opština Zemun



**GRAD
BEOGRAD**

Impresum

DVE ZEMUNSKJE SINAGOGE

Izdavač: Jevrejska opština Zemun, Dubrovačka 21, Zemun

e-mail. jozemun@sbb.rs website: www.joz.rs

Urednik: Nenad Fogel

Autor: Nenad Fogel

Recenzija: Ivan Čerešnješ

Tehnički urednik, naslovna strana: Jugoslav Rakita

Copyright: Jevrejska opština Zemun

Štampa: Digital Art Company, Beograd

Tiraž: 500

SADRŽAJ

UVOD	5
GLAVA I	
VERSKI ŽIVOT I BORBA ZA IZGRADNJU SINAGOGA	7
AŠKENASKA SINAGOGA	10
SEFARDSKA SINAGOGA	15
OPIS SEFARDSKE SINAGOGE	18
GLAVA II	
RABINI U ZEMUNU	23
GLAVA III	
UNIŠTAVANJE SINAGOGA U HOLOKAUSTU I STRADANJE JEVREJA	26
POSLERATNA SUDBINA SINAGOGA	29
PRODAJA ZEMUNSKIH SINAGOGA	32
ANEX: ŽIVOT JEVREJA U ZEMUNU POSLE HOLOKAUSTA I JEVREJSKO GROBLJE U ZEMUNU	
GLAVA IV	
NOVO POGLAVLJE U ŽIVOTU NAŠE ZAJEDNICE	40
GLAVA V	
BUDUĆNOST AŠKENASKE SINAGOGE	50
GLAVA VI	
DVORIŠTE SINAGOGE	60
GLAVA VII	
JEVREJSKO GROBLJE U ZEMUNU	64
POGOVOR	72
RECENZIJA	75
AŽURIRANI SPISAK ČLANOVA JEVREJSKE OPŠTINE ZEMUN STRADALIH U HOLOKAUSTU	77
TUMAČ POJMOVA	83
SPISAK AUTORA FOTOGRAFIJA I VLASNIKA PRAVA	84
ZAHVALANOST USTANOVAMA I POJEDINCIMA	86

UVOD

Od kada je „sveta i veka“ ljudski rod je imao „božanstva“ koja je poštovao. Mesta gde su se okupljali i „Bogu molili“ bile su posebne građevine. Ta mesta predstavljala su deo njihovih identiteta. Zato su svi osvajači prvo udarali na njihova „sveta mesta“ u želji da porobljenom narodu slome duh vere.

Takva iskustva sreću se i kod Jevreja. Najpoznatiji slučaj je sudbina Solomonovog hrama (Beit HaMikdash), tzv. Prvog hrama. Vavilonci, pod vođstvom cara Nabukodonosora su ga razrušili prilikom osvajanja Jerusalima 586. pre n.e, a Jevreje odveli u ropstvo. Po predanju na istom mestu podignut je Drugi Hram (Beit HaMikdash HaSheni) poznat i kao Irodov hram. On je postojao između 516. pre n.e. i 70. n.e. kada je u znak odmazde zbog ustanka Jevreja razrušen od strane Rimljana. Suprotno očekivanjima osvajača, rušenje hramova samo je pojačalo veru kod Jevreja u svemogućeg. „Zapadni zid“, deo mnogo većeg potpornog zida oko porušenog hrama u Jerusalimu, postalo je mesto na kome su Jevreji oplakivali uništenje Hramova. „Zapadni zid“ ili „Zid plača“ smatra se za najsvetije mesto na kome se danas mole Jevreji.



1. Zapadni zid ili Zid plača u Jerusalimu

Padom Judejskog carstva Jevreji su se rasuli širom sveta. Mnogi su našli novu domovinu na Pirinejskom poluostrvu, severnoj Africi, ali i širom Evrope. Ono što su poneli sa sobom bila je vera. Vera u Mesiju, vera u bolji život, vera u ljude. Ne retko su njihova verovanja izneverena. Proterani Jevreji iz Španije i Portugalije, krajem 15. veka, oni koji nisu hteli da pređu u hrišćanstvo, našli su novi dom u Osmanskom carstvu. Tu su bili dočekani sa dužnim poštovanjem, pre svega zbog toga što su bili obrazovani, pismeni, a takvi su bili od koristi tada velikom carstvu. Za razliku od lokalnog stanovništva na njih nije vršen pritisak da pređu u muslimansku veru. Ipak, može se reći da su u stvari bili samo „trpljeni“. Jevreji sa teritorije Vojvodine živeli su u Austrijskom carstvu, kasnije nazvanim Austrougarska monarhija. Sve do ukaza Cara Franca Jozefa I, 27. februara 1868. Jevreji su bili pod brojnim ograničenjima. Od tog dana Jevrejima je i u Zemunu bilo priznato pravo ravnopravnosti sa ostalim konfesijama koje su bile priznate u Austriji.

Verski život Jevreja iz Zemuna odvijao se do Drugog svetskog rata u aškenaskoj i sefardskoj sinagogi. Po tvrdnji Danila Fogela „karakteristično za ovu jevrejsku zajednicu je da nije bilo podvajanja između aškenaza, koji su bili u većini i sefarda. Naprotiv, stalno je postojala saradnja i međusobno razumevanje. Između ostalog, sklapanje međusobnih brakova (aškenaza i sefarda) bilo je sasvim normalna pojava“.

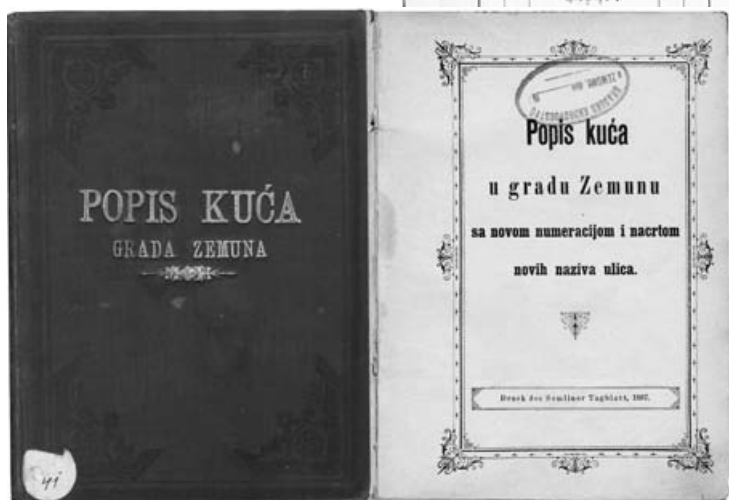
Prigodnom izložbom o istorijatu dve zemunske sinagoge želimo da pripremimo javnost za početak rada budućeg „Verskog centra“. Centar će biti smešten u aškenaskoj sinagogi koja je vraćena jevrejskoj zajednici 2016. Ako budemo dobili adekvatnu podršku od nadležnih institucija Republike Srbije, u okviru Verskog centra biće obezbeđen i prostor za predstavljanje delovanja umetnika iz Zemuna.

GLAVA I

VERSKI ŽIVOT I BORBA ZA
IZGRADNJU SINAGOGA

Na osnovu dostupne arhivske građe, Danilo Fogel je u knjizi Jevrejska zajednica u Zemunu (2007.) naveo da su se Jevreji u Zemunu naselili 1739. Od tada pa sve do današnjeg dana beležimo brojne aktivnosti jevrejske zajednice u izgradnji verskog, društvenog i privrednog života Zemuna. Verski život Jevreja iz Zemuna vezuje se za prve godine njihovog naseljavanja. Navodima iz 1739. spominje se da je u tzv. Jevrejskoj kući stanovao rabin (ili kantor), učitelj, ritualni koljač živine (šahter) i školski poslužitelj. Iako ne postoje pouzdani podaci, ima nekih nagoveštaja da je sinagoga postojala već u 18. veku. Naime, uvidom u nekoliko dokumenta iz zemunskog Magistrata, koji se nalaze u Istorijskom arhivu Beograda, spominje se „sinagoga“. Tako se u dokumentu izdatom 17. 2. 1774. navodi: „Johan Georg Schalck, koji se nalazi u službi kod gospodina Schneeweissa, kažnjava se sa 4. forinte zato što je u dva maha uznemiravao Jevrejina u njihovoj sinagogi, što se na ulici rugao Jevrejima, Rafaelu Salamonu i Mayeru Rechnitzeru i najzad, što je na ulici gurao Mayera Rechnitzera“. Takođe se sinagoga spominje i u dokumentima iz 1794, 1806, 1823, 1832, 1834... Nažalost, nigde se u tim dokumentima ne spominje tačna lokacija sinagoge. Dr Petar Marković Jevreje u svojoj knjizi iz 1896. „Zemun od najstarijih vremena do danas“ naziva pogrđnim nazivom „čivut“. U izveštaju Carskog savetnika Vilhelma Taubea iz 1776. rečenicu „Die Juden haben auch ihre eigene Synagoge“ prevodi da „I čivuti imaju svoju sinagogu“. Spominjanje sinagoge u svim tim dokumentima unosi dodatnu zabunu jer su Jevreji 1833. zvanično tražili dozvolu za podizanje sinagoge. To ukazuje da nisu imali posebnu zgradu, nalik na onu izgrađenu 1863, već verovatno molitveni prostor, najverovatnije u spomenutoj tzv. Jevrejskoj kući, koji su naravno zvali sinagoga.

Zemunske sinagoge, kakve danas poznajemo, bile su deo verskog centra Zemuna, gde se u krugu od 300 m nalaze pravoslavne, katoličke i jevrejske bogomolje. Od Muzeja grada Beograda dobili smo podatak da se u knjizi „*Popis kuća u gradu Zemunu sa novom numeracijom i nazivom novih ulica*, štampa: Druck des Semliner Tagblatt, Zemun, 1897.“ navodi na strani 53 da je „stan izrailjskog pučkog učitelja, izrailjska pučka škola i Templ“ u Primorskoj ulici na broju 297 (stari) – prenumerisan u br. 5 Takođe se navodi da je „izr. sefard. škola i Templ“ na broju 194 prenumerisan u broj 2. Na strani 52 navodi se da je iz Vukove ulice br. 6, stari broj 258, postojao ulaz za „izr. bogošt. opština“. Takva numeracija se zadržala sve do današnjih dana, uz promenu naziva Primorske ulice u Rabina Alkalaja.



— 52 —

Lijevo stari novi kuće, kuće	Ime i prezime vlasnika	Desno stari novi kuće, kuće	Opaska
Vukova ulica			
302	1. ulaz Poljak		
303	2. ulaz Franjevački		
304	3. ulaz Marije Bačić		
305	4. ulaz Babić		
306	5. ulaz Matije Matijević		
307	6. ulaz Vermanić		
308	7. ulaz Katarina Bivčić		
309	8. ulaz Poljak		
310	9. ulaz Matije Matijević	260	2
311	10. ulaz Vermanić	261	3
312	11. ulaz Katarina Bivčić	262	4
313	12. ulaz Poljak	263	5
314	13. ulaz Matije Matijević	264	6
315	14. ulaz Vermanić	265	7
316	15. ulaz Katarina Bivčić	266	8
317	16. ulaz Poljak	267	9
318	17. ulaz Matije Matijević	268	10
319	18. ulaz Vermanić	269	11
320	19. ulaz Katarina Bivčić	270	12
321	20. ulaz Poljak	271	13
322	21. ulaz Matije Matijević	272	14
323	22. ulaz Vermanić	273	15
324	23. ulaz Katarina Bivčić	274	16
325	24. ulaz Poljak	275	17
326	25. ulaz Matije Matijević	276	18
327	26. ulaz Vermanić	277	19
328	27. ulaz Katarina Bivčić	278	20
329	28. ulaz Poljak	279	21
330	29. ulaz Matije Matijević	280	22
331	30. ulaz Vermanić	281	23
332	31. ulaz Katarina Bivčić	282	24
333	32. ulaz Poljak	283	25
334	33. ulaz Matije Matijević	284	26
335	34. ulaz Vermanić	285	27
336	35. ulaz Katarina Bivčić	286	28
337	36. ulaz Poljak	287	29
338	37. ulaz Matije Matijević	288	30
339	38. ulaz Vermanić	289	31
340	39. ulaz Katarina Bivčić	290	32
341	40. ulaz Poljak	291	33
342	41. ulaz Matije Matijević	292	34
343	42. ulaz Vermanić	293	35
344	43. ulaz Katarina Bivčić	294	36
345	44. ulaz Poljak	295	37
346	45. ulaz Matije Matijević	296	38
347	46. ulaz Vermanić	297	39
348	47. ulaz Katarina Bivčić	298	40
349	48. ulaz Poljak	299	41
350	49. ulaz Matije Matijević	300	42
351	50. ulaz Vermanić	301	43
352	51. ulaz Katarina Bivčić	302	44
353	52. ulaz Poljak	303	45
354	53. ulaz Matije Matijević	304	46
355	54. ulaz Vermanić	305	47
356	55. ulaz Katarina Bivčić	306	48
357	56. ulaz Poljak	307	49
358	57. ulaz Matije Matijević	308	50
359	58. ulaz Vermanić	309	51
360	59. ulaz Katarina Bivčić	310	52
361	60. ulaz Poljak	311	53
362	61. ulaz Matije Matijević	312	54
363	62. ulaz Vermanić	313	55
364	63. ulaz Katarina Bivčić	314	56
365	64. ulaz Poljak	315	57
366	65. ulaz Matije Matijević	316	58
367	66. ulaz Vermanić	317	59
368	67. ulaz Katarina Bivčić	318	60
369	68. ulaz Poljak	319	61
370	69. ulaz Matije Matijević	320	62
371	70. ulaz Vermanić	321	63
372	71. ulaz Katarina Bivčić	322	64
373	72. ulaz Poljak	323	65
374	73. ulaz Matije Matijević	324	66
375	74. ulaz Vermanić	325	67
376	75. ulaz Katarina Bivčić	326	68
377	76. ulaz Poljak	327	69
378	77. ulaz Matije Matijević	328	70
379	78. ulaz Vermanić	329	71
380	79. ulaz Katarina Bivčić	330	72
381	80. ulaz Poljak	331	73
382	81. ulaz Matije Matijević	332	74
383	82. ulaz Vermanić	333	75
384	83. ulaz Katarina Bivčić	334	76
385	84. ulaz Poljak	335	77
386	85. ulaz Matije Matijević	336	78
387	86. ulaz Vermanić	337	79
388	87. ulaz Katarina Bivčić	338	80
389	88. ulaz Poljak	339	81
390	89. ulaz Matije Matijević	340	82
391	90. ulaz Vermanić	341	83
392	91. ulaz Katarina Bivčić	342	84
393	92. ulaz Poljak	343	85
394	93. ulaz Matije Matijević	344	86
395	94. ulaz Vermanić	345	87
396	95. ulaz Katarina Bivčić	346	88
397	96. ulaz Poljak	347	89
398	97. ulaz Matije Matijević	348	90
399	98. ulaz Vermanić	349	91
400	99. ulaz Katarina Bivčić	350	92
401	100. ulaz Poljak	351	93
402	101. ulaz Matije Matijević	352	94
403	102. ulaz Vermanić	353	95
404	103. ulaz Katarina Bivčić	354	96
405	104. ulaz Poljak	355	97
406	105. ulaz Matije Matijević	356	98
407	106. ulaz Vermanić	357	99
408	107. ulaz Katarina Bivčić	358	100
409	108. ulaz Poljak	359	101
410	109. ulaz Matije Matijević	360	102
411	110. ulaz Vermanić	361	103
412	111. ulaz Katarina Bivčić	362	104
413	112. ulaz Poljak	363	105
414	113. ulaz Matije Matijević	364	106
415	114. ulaz Vermanić	365	107
416	115. ulaz Katarina Bivčić	366	108
417	116. ulaz Poljak	367	109
418	117. ulaz Matije Matijević	368	110
419	118. ulaz Vermanić	369	111
420	119. ulaz Katarina Bivčić	370	112
421	120. ulaz Poljak	371	113
422	121. ulaz Matije Matijević	372	114
423	122. ulaz Vermanić	373	115
424	123. ulaz Katarina Bivčić	374	116
425	124. ulaz Poljak	375	117
426	125. ulaz Matije Matijević	376	118
427	126. ulaz Vermanić	377	119
428	127. ulaz Katarina Bivčić	378	120
429	128. ulaz Poljak	379	121
430	129. ulaz Matije Matijević	380	122
431	130. ulaz Vermanić	381	123
432	131. ulaz Katarina Bivčić	382	124
433	132. ulaz Poljak	383	125
434	133. ulaz Matije Matijević	384	126
435	134. ulaz Vermanić	385	127
436	135. ulaz Katarina Bivčić	386	128
437	136. ulaz Poljak	387	129
438	137. ulaz Matije Matijević	388	130
439	138. ulaz Vermanić	389	131
440	139. ulaz Katarina Bivčić	390	132
441	140. ulaz Poljak	391	133
442	141. ulaz Matije Matijević	392	134
443	142. ulaz Vermanić	393	135
444	143. ulaz Katarina Bivčić	394	136
445	144. ulaz Poljak	395	137
446	145. ulaz Matije Matijević	396	138
447	146. ulaz Vermanić	397	139
448	147. ulaz Katarina Bivčić	398	140
449	148. ulaz Poljak	399	141
450	149. ulaz Matije Matijević	400	142
451	150. ulaz Vermanić	401	143
452	151. ulaz Katarina Bivčić	402	144
453	152. ulaz Poljak	403	145
454	153. ulaz Matije Matijević	404	146
455	154. ulaz Vermanić	405	147
456	155. ulaz Katarina Bivčić	406	148
457	156. ulaz Poljak	407	149
458	157. ulaz Matije Matijević	408	150
459	158. ulaz Vermanić	409	151
460	159. ulaz Katarina Bivčić	410	152
461	160. ulaz Poljak	411	153
462	161. ulaz Matije Matijević	412	154
463	162. ulaz Vermanić	413	155
464	163. ulaz Katarina Bivčić	414	156
465	164. ulaz Poljak	415	157
466	165. ulaz Matije Matijević	416	158
467	166. ulaz Vermanić	417	159
468	167. ulaz Katarina Bivčić	418	160
469	168. ulaz Poljak	419	161
470	169. ulaz Matije Matijević	420	162
471	170. ulaz Vermanić	421	163
472	171. ulaz Katarina Bivčić	422	164
473	172. ulaz Poljak	423	165
474	173. ulaz Matije Matijević	424	166
475	174. ulaz Vermanić	425	167
476	175. ulaz Katarina Bivčić	426	168
477	176. ulaz Poljak	427	169
478	177. ulaz Matije Matijević	428	170
479	178. ulaz Vermanić	429	171
480	179. ulaz Katarina Bivčić	430	172
481	180. ulaz Poljak	431	173
482	181. ulaz Matije Matijević	432	174
483	182. ulaz Vermanić	433	175
484	183. ulaz Katarina Bivčić	434	176
485	184. ulaz Poljak	435	177
486	185. ulaz Matije Matijević	436	178
487	186. ulaz Vermanić	437	179
488	187. ulaz Katarina Bivčić	438	180
489	188. ulaz Poljak	439	181
490	189. ulaz Matije Matijević	440	182
491	190. ulaz Vermanić	441	183
492	191. ulaz Katarina Bivčić	442	184
493	192. ulaz Poljak	443	185
494	193. ulaz Matije Matijević	444	186
495	194. ulaz Vermanić	445	187
496	195. ulaz Katarina Bivčić	446	188
497	196. ulaz Poljak	447	189
498	197. ulaz Matije Matijević	448	190
499	198. ulaz Vermanić	449	191
500	199. ulaz Katarina Bivčić	450	192
501	200. ulaz Poljak	451	193
502	201. ulaz Matije Matijević	452	194
503	202. ulaz Vermanić	453	195
504	203. ulaz Katarina Bivčić	454	196
505	204. ulaz Poljak	455	197
506	205. ulaz Matije Matijević	456	198
507	206. ulaz Vermanić	457	199
508	207. ulaz Katarina Bivčić	458	200
509	208. ulaz Poljak	459	201
510	209. ulaz Matije Matijević	460	202
511	210. ulaz Vermanić	461	203
512	211. ulaz Katarina Bivčić	462	204
513	212. ulaz Poljak	463	205
514	213. ulaz Matije Matijević	464	206
515	214. ulaz Vermanić	465	207
516	215. ulaz Katarina Bivčić	466	208
517	216. ulaz Poljak	467	209
518	217. ulaz Matije Matijević	468	210
519	218. ulaz Vermanić	469	211
520	219. ulaz Katarina Bivčić	470	212
521	220. ulaz Poljak	471	213
522	221. ulaz Matije Matijević	472	214
523	222. ulaz Vermanić	473	215
524	223. ulaz Katarina Bivčić	474	216
525	224. ulaz Poljak	475	217
526	225. ulaz Matije Matijević	476	218
527	226. ulaz Vermanić	477	219
528	227. ulaz Katarina Bivčić	478	220
529	228. ulaz Poljak	479	221
530	229. ulaz Matije Matijević	480	222
531	230. ulaz Vermanić	481	223
532	231. ulaz Katarina Bivčić	482	224
533	232. ulaz Poljak	483	225
534	233. ulaz Matije Matijević	484	226
535	234. ulaz Vermanić	485	227
536	235. ulaz Katarina Bivčić	486	228
537	236. ulaz Poljak	487	229
538	237. ulaz Matije Matijević	488	230
539	238. ulaz Vermanić	489	231
540	239. ulaz Katarina Bivčić	490	232
541	240. ulaz Poljak	491	233
542	241. ulaz Matije Matijević	492	234
543	242. ulaz Vermanić	493	235
544	243. ulaz Katarina Bivčić	494	236
545	244. ulaz Poljak	495	237
546	245. ulaz Matije Matijević	496	238
547	246. ulaz Vermanić	497	239
548	247. ulaz Katarina Bivčić	498	

AŠKENASKA SINAGOGA

Suočeni sa brojnim ograničenjima nametnutih od Austrijskog carstva, Jevreji su uporno tražili dozvolu za podizanje „prave“ sinagoge. Tako je zabeleženo da je molba Jakoba Isaka Albaharija, turskog podanika, podneta u ime cele tadašnje jevrejske zajednice 1833, odbijena sa obrazloženjem da se ne želi povećanje jevrejskog stanovništva. Zemun je u to vreme potpadao pod Vojnu granicu i Jevrejima je bilo zabranjeno da se slobodno nastanjuju u njemu. Bilo je dozvoljeno samo ograničenom broju jevrejskih porodica (30) da žive na teritoriji Vojne granice. Jevrejska zajednica je posle čekanja od 29 godina ipak dobila dozvolu za podizanje sinagoge. Da je vlast ovom događaju posvetila dužnu pažnju ukazuje da je kamen temeljac za aškenasku sinagogu položio veliki vojskovođa general-major i brigadir Josip baron fon Filipović u svojstvu izaslanika Cara Franca Jozefa I. Kamen temeljac za aškenasku sinagogu položen je 27. jula 1862. Građevinski radovi su završeni 7. a osvećena je 8. oktobra 1863. To se navodi u objavi **Ben Chananja - časopisu za jevrejsku teologiju** od 14. oktobra 1863, koji je izdavao segedinski nadržabin Leopold Lev (Löw). On je i vodio službu svečanog osvećenja. U izveštaju sa osvećenja navodi se da je ceremonija bila veličanstvena, te da su Svici Tore preneti iz stare kapele u novu, što implicira da je pre podizanja sinagoge postojalo mesto gde se održavala verska služba. Kao što je napred već rečeno, verovatno je to bilo u tzv. Jevrejskoj kući. „Posle paljenja ‘večne svetlosti’ održao je nadržabin Leopold Lev propoved, kojoj je prisustvovala brojna publika, a među njima i mnogi hrišćani (*izvor Ben Chananja*)“. Angažovanje nadržabina Leopolda Leva da vodi službu osvećenja, koji je inače smatran najvažnijom figurom u stvaranju onoga što je postalo poznato kao neološki judaizam, posebne mađarske verzije reformskog judaizma, ukazuje da je i zajednica u Zemunu naginjala neološkom, reformskom krilu. To odudara od stavova koje je propovedao dugogodišnji rabin Jehuda Alkalaj. No, možda je postojala razlika u stavovima po tim pitanjima između njega i rukovodilaca Izraelitske veroispovedne zajednice. Tek, primećujemo da se rabin Alkalaj ne spominje u „Diplomi“ među onima koji su prisustvovali ceremoniji osvećenja sinagoge. Umesto njega, posebno se navodi „poštovani Gospodin rabin Samuel Volf (Wolf)“.

Za vreme turskog bombardovanja Beograda, juna 1862, velika grupa Jevreja iz Beograda prešla je tada u Zemun. Među njima je bio i aškenaski rabin Jehuda Zeev Vajnberger. Primio ga je zemunski rabin Jehuda Alkalaj, kome je bio veoma zahvalan na tom činu. On u izveštaju objavljenom u listu HaMagid 33, od 21. 8. 1862. str. 258, između ostalog navodi: „Ima tamo dve grupe: a/ sefardskog obreda, na čelu sa mudrim učiteljem, čuvenim rabinom Jehudom Alkalajem... b/ aškenaskog obreda; i oni imaju svog izuzetnog rabina, koji im pokazuje put već 32 godine“. Ne navodi ime rabina, ali po izveštaju iz „Diplome“ dodeljene na osvećenju aškenaske sinagoge, sigurno se to odnosi na rabina Volfa. Ime rabina Vajnbergera ne spominje se posebno u „Diplomi“ među prisutnima na polaganju

kamena temeljca za aškenasku sinagogu 27. jula 1862, već je verovatno svrstan u „poštovane predstavnike jevrejske opštine“. Možemo pretpostaviti da je u to vreme još uvek bio u Zemunu, imajući u vidu da je članak u HaMagidu objavljen u broju iz avgusta. U izveštaju koji je objavio u pomenutom listu detaljno je opisao sudbinu Jevreja iz Beograda koji su izbegli u Zemun tokom bombardovanja od strane Turaka. Navodi da je 500 porodica izbeglo u Zemun, te da su vojne vlasti austrijskog carstva bile veoma blagonaklone prema njima. Za potrebe njihovog smeštaja osposobili su lokalnu kasarnu koja nije bila u upotrebi. Veliku zahvalnost izražava prema donatoru Samuelu Izraelu Rusou (on ga naziva Rosasa), njegovom bratu i majci, koji su ih sve pomagali i navodi da bi bez te pomoći svi pomrli. Inače list HaMagid je štampan u Poljskoj, ali je distribuiran širom Evrope. Na kraju se rabin Jehuda Zeev Vajnberger obraća svima koji mogu da im dostave pomoć, navodeći ime Izraela ili moli da se pomoć dostavi direktno njemu. Na osnovu njegovog izveštaja, koji je napisao dok je rat još uvek trajao, zaključujemo da je čekao u Zemunu da se završe sukobi u Beogradu. Takođe nema sumnje da ga je rabin Alkalaj informisao o svemu što se događalo u Zemunu, pa i o predstojećem polaganju kamena temeljca 27. jula 1862.

U nastavku sledi prevod izveštaja o osvećenju sinagoge objavljenog 12. oktobra 1863. u listu **Ben Chananja**:

Zemun, 12. oktobar. Na kraju ceremonije osvećenja predao je dr Hercog, predsedavajući Komiteta za osvećivanje sinagoge (Synagogen-Einweichung), kome su priznate sve zasluge za red u održavanju proslave, diplomu prisutnom generalu i komandantu Filipoviću, koji ju je lično potpisao u Sinagogi. Diploma glasi kako sledi:

U ime jednog jedinog Boga, svečano je 27. jula 1862. položen kamen temeljac svetom obrednom hramu izraelitske veroispovedne zajednice u k.k. vojno-graničarskom komunitetu (oblasti) Zemun, u vreme presvete vlasti Njegovog k.k. Apostolskog Visočanstva Cara Franca Jozefa I, i Njenog Visočanstva carice Elizabete Amalije Eugenije, a od strane Njegovog Visokorodstva gospodina k.k. general-majora i brigadira Josipa Filipovića barona od Filipsberga.

Prisutni su bili šef magistrata i gradonačlenik, Njegovo Blagorodstvo gospodin Anton Jakob, k.k. major i ceo magistratski personal, poštovani Rabin, gospodin Samuel Wolf, poštovani predstavnici Jevrejske opštine gospodin Abram Leon, gdn Bernh. Herzl, gdn Hajnrih Billitz, gdn Kalman Kohn, svi članovi opštine i mnoga hrišćanska sabraća.

Sveti hram je izgrađen i 7. oktobra 1863. uz Božju pomoć dovršen, prema planu koji je odobrila k.k. Zemaljska-Generalkomanda, na čijem čelu je Njegova Svetost knez Franc fon Achtenstein, koji je izradio gdn Florian Felber, ovdašnji gradski arhitekta, gospodin Anton Quersfeld, gradski inženjer, njegov zet, gospodin Paul Toby, građevinar, stolar gospodin Formberg, drvodelja gdn Sporza, bravar

△ **Zemlin, 12. Oktober.** Am Schlusse der Einweihungsfeierlichkeit überreichte Dr. Herzog, Vorsitzter des die Synagogen-Einweihung leitenden Komitès, das sich um die musterhafte Ordnung der Feier wahre Verdienste erworben hat, eine Urkunde dem anwesenden General und Kommandanten Philippovits, welcher dieselbe in der Synagoge unterzeichnete. Die Urkunde lautet, wie folgt.

Im Namen des einzig einzigen Gottes wurde am 27. Juli 1862 unter der erlauchten Regierung Sr. k. k. apostol. Majestät unseres erhabenen und glorreichen Kaisers Franz Josef I. und Ihrer Majestät der Kaiserin Elisabeth Amalia Eugenia von Sr. Hochgeborenen dem Herrn k. k. Generalmajor und Brigadier Josef Philippovits Freiherrn von Philippberg der Grundstein zu dem heil. Kultustempel der israelitischen Kultusgemeinde in der k. k. Militär-Strafungsanstalt Semlin feierlich gelegt.

Anwesend waren der Magistratschef und Bürgermeister, Sr. Hochwohlgeborenen Herr Anton Jakob, k. k. Major, und das sämtliche Magistratspersonale, der ehrwürd. Rabbiner, Herr Samuel Wolf, die ehrsame Gemeindevorstandung, Herr Abram Leon, Herr Bernh. Herzl, Herr Heinrich Willig, Herr Kalman Kohn, sämtliche Gemeindeglieder und viele christliche Mitbrüder.

Der h. Tempel wurde nach dem vom hoch. k. k. Landes-Generalkommando, an dessen Spitze Sr. Durchlaucht der Fürst Franz von Liechtenstein steht, genehmigten Plane des Herrn Florian Felber, hiesigen städtischen Baumeisters, vom Herrn Anton Quersfeld, städtischen Baumeister, dessen Schwager, Herr Paul Loby, Maurermeister, dem Zimmermeister Herrn Formberger, dem Tischlermeister Herrn Svorza, dem Schleifermeister Herrn Thomic, dem Maler Herrn Galsig, sämtlich aus Panceva, gebaut, und am 7. Oktober 1863 mit göttlichem Beistande vollendet.

Am 8. Oktober 1863 wurde das heil. Gotteshaus durch den Hochgeborenen k. k. Generalmajor und Brigadier, Herrn Josef Freiherrn von Philippberg feierlich eröffnet und im Beisein des obgedachten k. k. Magistrates, ehrwürdigem Rabbinate, ehrsamem Gemeindevorstandung, sämtlicher Gemeindeglieder, alle k. k. Aemter hier, verschiebener hochwürdiger Geistlicher und anderer Konfessionen von Sr. Hochwürden dem Oberrabbiner Herrn Leopold Löw aus Szegedin und dem Kantor Herrn Ferdinand Goldstein aus Or. Decseret solenn eingeweiht.

Josef Freiherr von Philippovits,
k. k. Generalmajor und Brigadier m. p.

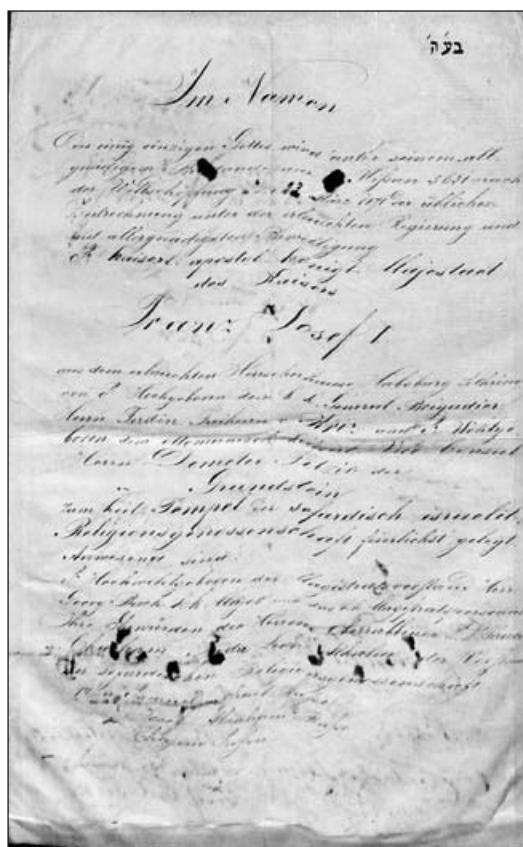
*6. Faksimil izveštaja o osvećenju sinagoge
objavljenom u listu Ben Chananja 1863.*

SEFARDSKA SINAGOGA

Desetak godina posle podizanja aškenaske sinagoge završena je i Sefardska. Kamen temeljac za sefardsku sinagogu položen je 1871. Ovom činu je ukazana velika čast, jer je u ime Cara Franca Jozefa I iz presvetle vladarske kuće Habsburg-Lotringa svečano položen Kamen temeljac od strane Njegovog visokorodstva k.k. general-brigadira gospodina Ferdinanda barona fon Kriz-a i Njegovog visokorodstva otomanskog carskog vicekonzula gospodina Demeter Titzio-a za sveti hram sefardske Jevrejske verske zajednice.

Njegovo visokorodstvo upravnik Magistrata k.k. major gospodin Georg Bach postavio je s kamenom temeljcem povelju u kojoj se navodi: „Sveti hram će uz Božju pomoć biti izgrađen prema građevinskom planu koji su odobrile više vlasti i čiji je autor ovdašnji arhitekta gospodin Josef Marks. I neka se Ime božje kroz ovo delo slavi do u večnost“. Da se ovom činu pridavao veliki značaj, pokazuje i lista prisutnih: predsednik Magistrata Georg Bach, sa personalom Magistrata, Njihova Preosveštenstva gospoda Oberrabin Samuel David Tauber i Chacham Juda Leon Alkalaj, zatim predstavnici sefardske verske zajednice gospoda Samuel Izrael Ruso, Josip Abinum Ruso, Haim Susin, Jakob Farhi, Mozes Elias i Izrael Albahari. Verski predstavnici gospoda Bernhard Herzl, Mozes J. Herzl, Markus Majer, Pinkas L. Volf i mnogi drugi poštovani gosti. Glavni donator izgradnje sinagoge bila je banka iz Beča „Mato Ruso i sinovi“ čiji je predstavnik u Zemunu bio Samuel Israel Ruso. Na svečanosti je govorio Juda Leon Alkalaj, predsednik regionalne sefardske zajednice. Živko V. Vasiljević, sin Vasilija Vasiljevića (uglednog trgovca koji je pomagao Vuka Karadžića) održao je govor „o ljubavi i slozi“.

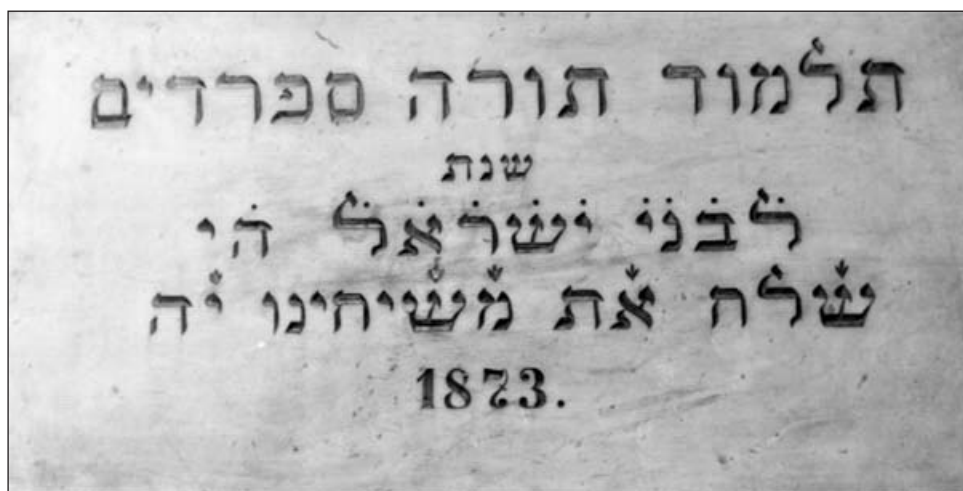
Kao i u slučaju osvećenja aškenaske sinagoge, tako primećujemo da ni na polaganju kamena temeljca za sefardsku sinagogu nije bio prisutan rabin Jehuda ben Šlomo Alkalaj. Po navodima Ženi Lebl, on se u leto 1871. nalazio u Jerusalimu, ali takođe navodi: „Rabin Alkalaj ostao je u Jerusalimu oko dva meseca, posle čega je morao da se vrati u Zemun, na osvećenje nove sinagoge“.



9. Faksimil Povelje iz 1871. povodom postavljanja kamena temeljca za sefardsku sinagogu

Ova tvrdnja nije u skladu sa tekstem u „Povelji zemunske sinagoge“ u kojoj se navodi da je 23. marta 1871. postavljen kamen temeljac, a ne da je osvećena.

Iz do sada dostupnih podataka, a na osnovu ploče koja se nalazila na zgradi Sefardske škole, vrlo je verovatno da je sinagoga osvećena 1873.



10. Ploča koja je stajala na sefardskoj školi sa natpisom:

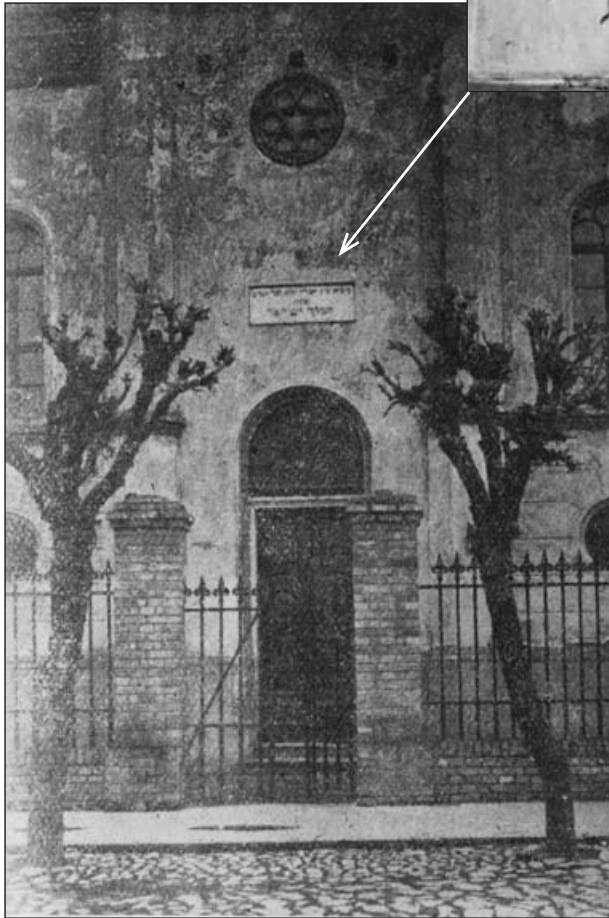
*Talmud sefardske tore
Godina
Narodu Izraela Bog je poslao našeg Mesiju božijeg
1873.*

U arhivi Jevrejske opštine Zemun pronašli smo još dve fotografije ploča skinutih sa sefardske sinagoge prilikom rušenja. Ova ploča se nalazila iznad ulaza u sinagogu.

Tekst je iz psalma Isaija 56:7. U gimatriji „Kralj Izraela“ je 636, što označava 5636. S obzirom da nema tačnog datuma, to može da bude 1875. ili 1876. Kada se uporede tekstovi na pločama zaključujemo da bi bilo čudno da je škola završena pre sinagoge. Zato bi se moglo reći da je pisac pogrešno uklesao kao godinu osvećenja „Kralj Izraela“.

Ploča „Deset božijih zapovesti“, stajala je na vrhu sinagoge, ali se na dostupnim fotografijama i razglednicama ne vidi jasno jer je arhitekta očito dodao malo ukrasa oko ploča.

כִּי בֵּיתִי בֵּית הַפִּלֵּה יִקְרָא לְכָל הָעַמִּים
שְׁנַת
הַמֶּלֶךְ יִשְׂרָאֵל



11. Ulaz u sefardsku sinagogu i ploča koja je stajala iznad ulaza u sefardsku sinagogu sa tekstom:

**Jer će se dom moj zvati dom molitve
svim narodima
Godina kralja Izraela**



12. Ploča „Deset božijih zapovesti“

OPIS SEFARDSKE SINAGOGE

Naziv sinagoga potiče od grčke reči *synagein*, što prevedeno znači *okupljati se*. Hebrejski naziv za sinagogu je *bet kneset* – kuća okupljanja. Jevrejska zajednica u Zemunu, dobri ljudi okrenuti bogu, podigli su davne 1873. sinagogu sefardskog obreda, na uglu ulica Dubrovačke i *Juden gasse* – Jevrejske ulice (od 1816. do 1897, a od 1897. zvala se Primorska, današnja ulica Rabina Alkalaja). Naša sinagoga u Zemunu, sefardskog obreda, koje nažalost više nema, bila je zapažen objekat toga vremena, izgrađena po projektu Josefa Marksa.



13. Razglednica sefardske sinagoge, izdavač Isak Levi, 1917.



14. Aron HaKodeš sefardske sinagoge, 1937.

U osnovi je bila pravougaonog oblika, sa polukružnom apsidom, gabaritne dimenzije su bile, širina 10,82 m. dužina 17,73 m. i visina 14,50 m. Imala je prizemlje i galeriju na koju se stizalo rektifikovanim stepeništem. Galerija, matroneo, bila je deo gde žene sede posebno, odvojeno od muškaraca, tokom zajedničke molitve i verske službe.

Ispred „Svetog kovčega“ u našoj sefardskoj sinagogi nalazila se almemor, uzdignuto postolje na kome stoje hazan, kantor, odnosno šalijah cibur, u prevodu predmolitelj, koji kada vodi molitvu čita iz svitaka tore koja je položena na sto zvani teva, kao i rabin kada drži predavanje, draša.

Sinagoga sefardskog obreda u Zemunu bila je izgređena od čvrstog materijala, u mavarskom stilu. Fasade su bile u arhitektonskom smislu mirne, nepretenciozne i delovale su dostojanstveno. Čeona fasada je bila rizalitna, pa je stoga omogućavala bogatiju arhitektonsku morfologiju. Krovni pokrivač bio je „biber crep“, kao i većina zgrada toga doba u Zemunu, položen preko masivne drvene krovne konstrukcije.

Objekat se završavao veoma dekorativnim, vitkim malim kulama na uglovima vrlo dekorativne atike. U Zemunu postoji objekat sa sličnim završetkom za koji mnogi posetioci Zemuna misle da je objekat jevrejskog nasleđa. Zemunci znaju da to nije tačno. To ukazuje da je sinagoga sefardskog obreda bila zapažen i značajan objekat koji je ostao u sećanju stanovnika Zemuna.

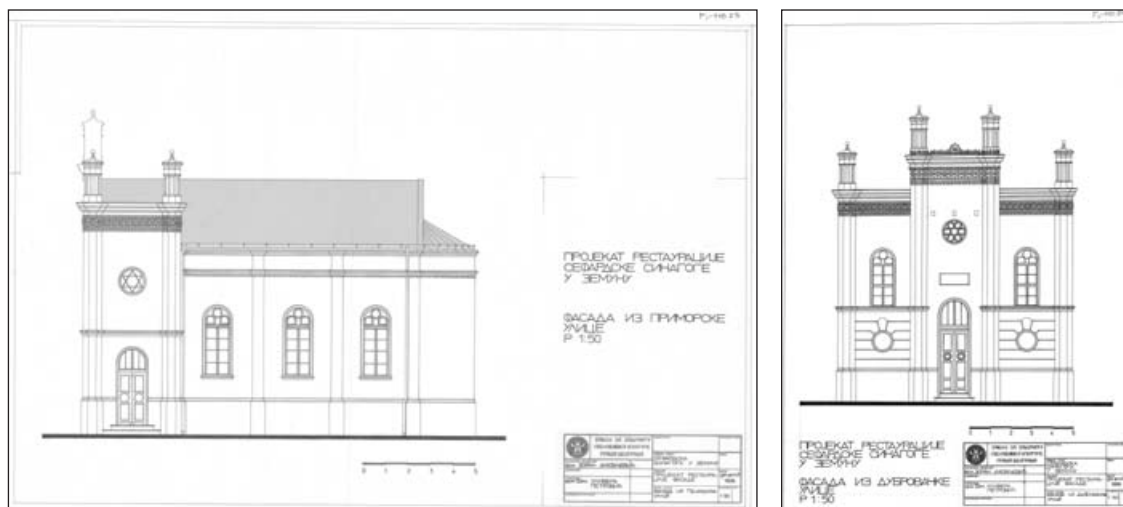
*Dipl.arh. Aleksandar Nećak,
Beograd, april 2022.*



15. Sefardska sinagoga, snimak nastao najverovatnije za vreme Drugog svetskog rata



16. Bočni i stražnji deo Sefardske sinagoge



17. Plan restauracije sefardske sinagoge urađen od strane
Zavoda za zaštitu spomenika kulture Beograda

Po halahi (verski propisi i obredi) oblik i spoljni izgled sinagoge nije određen. Verovatno je to razlog što su se projektanti sinagoga, arhitekti, često ugledali jedan na drugoga, pa i mnoge sinagoge po izgledu imaju sličnosti jedna sa drugom (A.Nećak). Interesantno je da se arhitekta Josef Marks nije ugledao na sefardske, već na postojeće aškenaske sinagoge. Sličnost sa bečkom sinagogom Leopoldstädter Tempel, koju je projektovao Ludwig Christian Friedrich Förster i

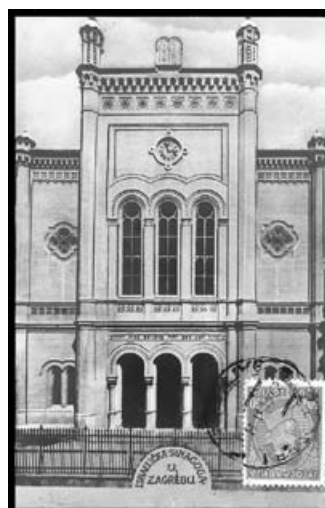


18. Sefardska sinagoga u Zemunu, 1873.

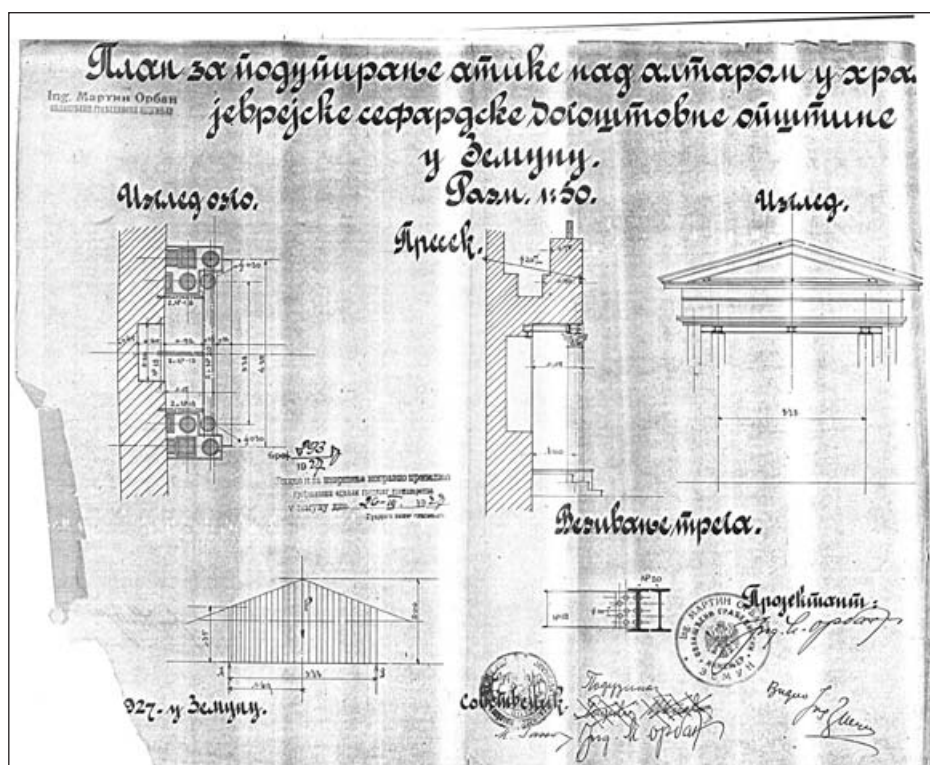
izgradio je 1858. je očigledna. Isto se odnosi i na sinagogu izgrađenu u Zagrebu 1867, koja je takođe bila inspirisana sa sinagogom u Beču. Radove na izgradnji sinagoge u Zemunu vodio je Josif Marks, sin pomenutog projektanta Josefa.



19. Bečka aškenaska sinagoga, 1858.



20. Zagrebačka aškenaska sinagoga 1867.



21. Crtež ing. Martina Orbana

Zemunski Jevreji redovno su održavali svoje sinagoge. U arhivi Jevrejske opštine Zemun čuva se „Plan za podupiranje atike nad altarom u hramu jevrejske sefardske bogoštovne opštine“ iz 1927. Nacrt potrebnih popravki izradio je ing. Martin Orban iz Zemuna, inače i sam jevrejskog porekla, stradao u Jasenovcu. Opravka je odobrena od gradskih vlasti i njenim radovima je rukovodio pomenuti ing. Orban.

Takođe se u Jevrejskoj opštini Zemun čuva deo gipsanog ukrasa koji je se nalazio iznad Aron HaKodeš ispisanog hebrejskim pismom. Na ploči je napisan sledeći tekst:

Šalom Jerusalem



22. Gipsana ploča iz sefardske sinagoge

Jer milo je slugama tvojim kamenje njegovo („žale ruševine njegove“) - Psalm 102(15)

Kada se spominje kamen temeljac u Judaizmu se misli na ugaoni kamen verskog objekta.

Ako uzmemo da je sinagoga završena 1873, 2023. godine navršice se 150 godina od izgradnje. Inspirisani ovim podatkom, rešili smo da pokrenemo inicijativu za podizanje spomen obeležja na mestu gde se nekada nalazila sefardska sinagoga. U idejno rešenje spomen obeležja bi se uključila i reprodukcija ploče koja je stajala iznad ulaza u zgradu sinagoge.

GLAVA II

RABINI U ZEMUNU

Nema sumnje da su se Jevreji već od prvog dana dolaska u Zemun organizovali i u verskom smislu. Na osnovu novo dostupnih dokumenata i rekonstrukcije Danila Fogela u prilici smo da prezentujemo spisak rabina koji su službovali u Zemunu. Treba imati u vidu da su neki od pomenutih rabina vršili službu za celu zajednicu u vremenima kada još uvek nije bila podeljena na aškenasku i sefardsku. Dole navedeni rabini bili su zaposleni od strane aškenaske zajednice. Izdvajamo sefardskog rabina Jehudu Alkalaja, koji je povremeno vršio službu za obe zajednice.

Prvi rabin koji je službovao u Zemunu bio je Jehuda Jeruham. Ne postoji podatak kada je došao u Zemun, ali se navodi da je umro 1763.

Posle smrti rabina Jehude Jeruhama došao je u Zemun rabin Israel Aleksandar. U spisima Magistrata od 1791. do 1799. zabeleženo je na desetine sporova koje je vodio. On se između ostalog pominje u zvaničnim aktima Magistrata, jer je 1794. vodio spor sa svojim ortakom, zlatarom Isakom Simonom. Takođe se pominje u sačuvanim zapisnicima Jevrejske opštine iz 1803, kada je tražio povišicu plate. Umro je u Zemunu 1808.

Rabin Jacob Fridenberger je došao posle smrti rabina Israela i ostao do 1819. Spominje se u spisima Magistrata kao rabin (Jacob Fridenberg) 1810. i 1818.

Rabin Salomon Šlomo Hiršl službovao je u Zemunu od 1819. do 1825. Spominje se kao rabin u spisima Magistrata od 12.4.1819, 29.7.1823, 4.11.1823. i 11.3.1825.

Posle njega, 1825. došao je rabin Jehuda ben Šlomo Haj Alkalaj, koji je ostao do 1874. U Zemunu je vršio službu skoro pola veka.

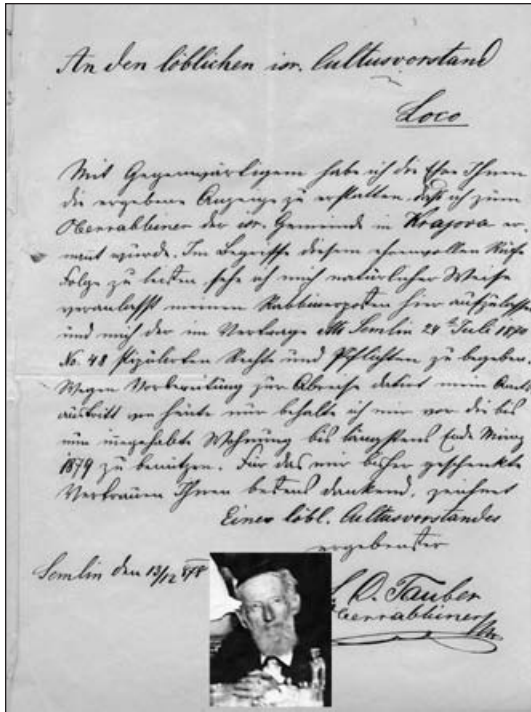
Na osnovu izveštaja Jehude Zeeva Vajnbergera iz 1862, aškenaskog rabina iz Beograda, zaključujemo da je u periodu od 1830. do 1870. službu u aškenaskoj sinagogi vršio rabin Samuel Volf. On se spominje u dokumentu zemunskog Magistrata iz 1833. (Istorijski arhiv Beograda, IAB-10-k 2395-P 1945).

Nadrabin Samuel David Tauber je 1870. primljen prvobitno na tri godine. On je ipak ostao do 1879, kada je otišao za nadrabina u Krajovu, Rumunija.

Dr Moric Švarc došao je za rabina 1879. Službovao je u Zemunu do 1909.



23. Rabin Alkalaj sa suprugom



24. Faksimil otkaza koji je uručio rabin Tauber jevrejskoj zajednici 1878.



25. Dr Hinko Urbah, gore prvi sa leva, sa porodicom u Zemunu 1926.

Dr Hinko Urbah je kao nadržbin službovao u Zemunu od 1909. do 1928. Posle je službu nastavio u Sarajevu sve do oslobođenja 1945, kada je zbog neslaganja sa rukovodstvom jevrejske opštine prešao na službu u Zagreb.



26. Jicak Musafija

Geršon Kačka je pre Prvog Svetskog rata došao u Zemun za kantora u aškenaskoj sinagogi. Kada je rabin Urbah otišao iz Zemuna, Geršon Kačka je vršio sve verske obrede sam.

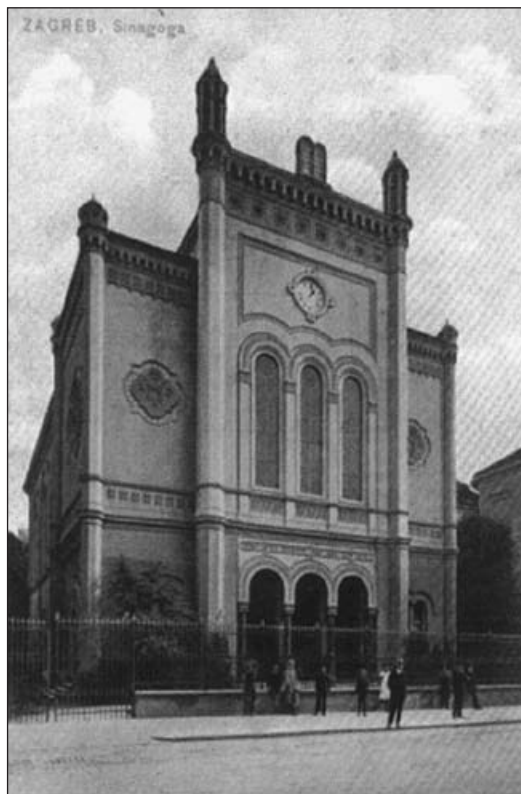
U sefardskoj sinagogi je služio manji broj sveštenika. Pored već pomenutog rabina Jehude Alkalaja, spominju se M.B.Aharon, Šabetaj, Moše Bahar i Jicak Musafija. Za Musafiju treba reći da je zajedno sa zemunskim Jevrejima izgubio život u logoru Jasenovac.

Izraelitska filijalna bogoštovna općina Stara Pazova pripadala je Jevrejskoj opštini Zemun. Ova mala zajednica gajila je jevrejske tradicije i održavala verske obrede. O tome svedoči postojanje male sinagoge. Poslednji kantor je bio Heršković Samuel.

GLAVA III

UNIŠTAVANJE SINAGOGA U HOLOKAUSTU I STRADANJE JEVREJA

Jevreji sa prostora bivše Jugoslavije doživeli su tokom Drugog svetskog rata najstrašnju sudbinu. Prvo su im okupatori, zajedno sa kolaboracionistima, u želji da ih ponize skrnavili sinagoge. Najpoznatiji slučajevi su razgrađivanje sinagoga 1941. u Zagrebu i Velikom Bečkereku, današnjem Zrenjaninu.



27. Sinagoga u Zagrebu



28. Sinagoga u Zrenjaninu

Zemunske sinagoge imale su sreću da su ih „samo“ opljačkali, a većinu verskih relikvija uništili. Za vreme okupacije služile su kao magacinski prostor. Kada se činilo da će bar zgrade „preživeti“ Drugi svetski rat, u savezničkom bombardovanju Zemuna, na uskrs 1944, sefardska sinagoga je teško oštećena.



29. Oštećena sefardska sinagoga



30. Aškenaska sinagoga ulaz iz Preke ul.

Ono što se posle skrnavljenja sinagoga desilo prevazilazi sve što ljudski um može i da zamisli. Započelo je uništavanje celog jednog naroda samo zato što su bili druge vere. Jevreji iz Zemuna su više od godinu dana bili terani na prinudni rad, da bi ih 27. jula 1942. sve deportovali u koncentracione logore Jasenovac i Staru Gradišku. Osim Ervina Rozenberga niko od zemunskih Jevreja nije preživeo strahote ova dva logora.

Uočili smo interesantnu „igru brojki“ vezanu za početak stradanja zemunskih Jevreja u Drugom svetskom ratu. Naime, stradanje je započelo na osamdesetu godišnjicu od postavljanja kamena temeljca za aškenasku sinagogu, 27. jula 1862. Od 575. stradalih u Jasenovcu i Staroj Gradiški, mnogi su bili direktni potomci onih koji su učestvovali u svečanostima povodom početka izgradnje sinagoge.

POSLERATNA SUDBINA SINAGOGA

Svu oduzetu imovinu, koju je NDH (Nezavisna država Hrvatska) uredno uknjižila u vlasničkim knjigama na sebe, nova vlast vratila je Jevrejskoj zajednici iz Zemuna. To se odnosilo i na sinagogu u Staroj Pazovi koja je teritorijalno pripadala Jevrejskoj opštini Zemun.

Посл.бр.Вн.107/45

ФОТО КОПИЈА

У ИМЕ НАРОДА ЈЕВРЕЈСКА БОГОБОЖНА ОПШТИНА
ZEMUN

Срески народни суд у Земљу, по претседнику др.Исидру Абафи као судија је појединачно на захтев Јеврејске богобожне општине у Земљу ради повраћаја непокретне и уопште пређашњег грунтовог става без усмене расправе дана 6 августа 1945. издао је следећу:

О Д Л У К У

Некретна имовина Јеврејске богобожне општине у Земљу укључена у грунтоу.ул.бр.932 н.о.Земун и то кат.лист.број 1070 кућа бр.21/932 са двор. и градом и Дубровачкој ул. од 161 кв.кв.кат.лист.бр.1068 беговола од 60 кв.кв. и кат.лист. бр.1069 школа број 4/133 кв.кв. са двор. у војничкој ул. од 108 кв.кв. која јој је била у току окупације одузета и пренесена грунтовно на име и власност Н.Д.Х. враћа се истој и уопште са пређашње грунтовог става са укидањем права власности у корист Јеврејске богобожне општине у Земљу.

Напаке се зем.књиж.суду да у грунтоу.ул.бр.932 н.о.Земун на властописци брише право власности Н.Д.Х. и као власника унесе Јеврејску богобожну општину Земун.

Позива се Управа народних добара у Земљу, да наведена некретности преда у државну Јеврејској богобожној општини у Земљу. >

О Б Р А З Л О Ж Е Њ Е
Нас суђује као и суду земљу

За време окупације а по окупатору и његовим помагачима одузета је Јеврејској богобожној општини у Земљу велика некретна имовина укључена у грунтоу.ул.број 932 н.о.Земун пренесена у власност Н.Д.Х. што је утврђено уписом у грунтовог књиге овог Земљино књижног суда, те је захтев међоца за повраћај имовине и уопште пређашњег грунтовог става адфетна става на закону основан.

Позивом на члан 1.н.4 Закона о поступку са имовином одузетом у току окупације од стране окупатора и његових помагача а по захтеву власника који се е после ослобођења појавио, поступило је суд у складу чл.2. Упутства за спровођење овог Закона и враћа се молбачу његова имовина и уопште са пређашње грунтовог става како је оно било пре окупације а без накнаде тавсе по чл.4 утврђено.

О том обавести Јеврејска богобожна општина у Земљу, Јавни тужилац Срем.Митровици, Управе народних добара Војводине у Новом Саду, Управа народних добара у Земљу и Земљино-књижни суд у Земљу.


Смрт фашизму—слобода народу!

Срески народни суд у Земљу
дана 6 августа 1945 год.

Судија појединачно:
др. Исидр Абафи

за точност одправка
Управитељ судске писарнице

Jevrejska bogobozna opština Zemun



31. Faksimil sudske presude o vraćanju imovine Jevrejskoj opštini Zemun 1945.

Jevrejska zajednica u Jugoslaviji tokom Drugog svetskog rata ostala je bez skoro 80% članova. Jevrejska opština Zemun ostala je bez 90% članova. Pored ogromnih ljudskih gubitaka, ono malo preživelih Jevreja trudilo se da obnovi rad svojih opština. Poseban problem sa kojim su se suočavali bili su vezani za pomoć Jevrejima koji su se vraćali iz koncentracionih logora. Pored osnovne pomoći vezane za smeštaj u staračke domove i finansijsku pomoć, neretko im je bila potrebna i topla ljudska reč. Jevrejske opštine, uskraćene za pomoć od države, imali su velikih problema vezanih i za održavanje svoje imovine. Mnoge sinagoge i opštinske zgrade ostale su bez vernika. Brigu o tim napuštenim objektima preuzeo je na sebe Savez jevrejskih veroispovednih opština FNRJ (Federativne narodne republike Jugoslavije). Među zajednicama koje su potpuno nestale, bila je i „Zemunski filijalna opština Stara Pazova“, čiji su svi članovi stradali u Holokaustu. U takvoj situaciji jevrejska zajednica Jugoslavije pokušavala je kroz prodaju dela imovine da ostvari neophodni prihod za pomoć starim i nemoćnima. Iako su već 1946. započeli sa prodajom verskih objekata, osećali su potrebu da se u tim postupcima nađe uporište u „našim verskim Zakonima“. Tako smo došli do dokumenta koji je 4. jula 1948. potpisao nadržabin dr Hinko Urbah, tada na službi u Zagrebu. U pismu naslovljenom Savezu pojašnjava svoje viđenje prodaje verskih objekata i grobalja. Očigledno da su usvojena njegova tumačenja kada, po svetim knjigama, može da se dozvoli prodaja sinagoga i grobalja. Od tada prodaja, ili bar želja da se neki objekti prodaju, dobila je, da tako kažemo, „zakonsku osnovu“ sadržanu u verskim propisima. Primera radi Židovska općina iz Zagreba izvestila je Savez da je do 28. jula 1948. prodala 28 nekretnina širom Hrvatske.

☆
НАДРАДИНАТ У ЗАГРЕБУ

Број 198/48

Датум 4. VII 1948

Загреб 4. VII. 1948

Цареву Јеврејској вероисповједној
Епархији у Београду

На Ваш акт број 763 од 29. VII i vašu
појмовну од 27. VII. о. г. сајем Вам u прологу
моје мишљење о поступку са зарушењем бого-
мошћима, о таховина који се не употребљавају
више и о гробљима, о чему сам Вам већ
раније писао. Оно се налази на § 152 тт. 6-9
и 11 u Службеном Архиву (Ораш. Хајина). —

С. Ј. — с. н. !

Џилис Љубач
rabin



Савез Јеврејских вероисповједних општина
Федеративне народне републике Југославије

Бр. 1130

6. VII 1948 год.

у Београду

Регистр, к. В24



32. Faksimil pisma dr Hinka Urbaha
iz 1948.

33. Dr Hinko Urbah služio je kao
rabin u Zemunu od 1909. do 1928.

PRODAJA ZEMUNSKIH SINAGOGA

Za potrebe obavljanja verske službe u Staroj Pazovi Jevreji su kupili davne 1903. zgradu sa omanjim posedom od Oto Katarine. Bila je to obična zgrada koja je služila vernicima kao sinagoga do jula 1942. Nažalost, svi su stradali u Holokaustu. Pre zvaničnog tumačenja rabina Urbaha mnoge sinagoge su prodane, pa tako i sinagoga u Staroj Pazovi. Ona je posle Drugog svetskog rata, 1946, prodana porodici Babinka. Porodica Babinka se iz Čačinaca, Slavonija, preselila u Staru Pazovu. Oni su građevinski preradili sinagogu za stanovanje. Na adaptiranoj zgradi ostala su originalna ulazna vrata sinagoge i nekoliko spoljnih prozora.

Već sledeće godine (1947.) odlučeno je da se zemunska sefardska sinagoga, na uglu Dubrovačke i Primorske, razgradi i materijal delom upotrebi za popravku zgrade Jevrejske veroispovedne opštine u Dubrovačkoj broj 21, danas zvaničnom sedištu Opštine. Zapisnik je sastavljen 1. oktobra 1947. Ovlašćeni preduzimači prijavili su početak rušenja za 10. oktobar iste godine. Prilikom rušenja sinagoge i škole skinute su četiri verske ploče. Zahvaljujući Davidu Montilju (članu JO Zemun), koji ih je fotografisao, možemo danas da očitamo njihove natpise. Nažalost, sudbina tri ploče nam je nepoznata. Ostala je samo mala gipsana ploča koja je stajala u sinagogi iznad Svetog kovčega za Toru.

Savez jevrejskih veroispovednih opština FNRJ, kao zastupnik Jevrejske opštine Zemun, sledeći uputstva dr Hinka Urbaha, prvi put je pokušao da proda aškenasku sinagogu 1950. Ponudu su dostavili Narodnoj omladini Srbije, sa sedištem u Internacionalnih brigada br. 11 u Beogradu. U ponudi su detaljno obrazlagali zašto se sinagoga nudi na prodaju, a glavni razlog je bio što je Savez morao da vodi brigu o starim i iznemoglim Jevrejima koji su se vratili iz koncentracionih logora. Ponuđena cena bila je 450 hiljada dinara. Narodna omladina Srbije, koja je u to vreme bila zakupac sinagoge, izgleda da nije imala dovoljno sredstava da je otkupi. Tek, nastavilo se sa traženjem pogodnih kupaca. Tako je 7. maja 1956. Jevrejska opština Zemun potpisala privremeni ugovor sa predstavnicima Nazarenske verske zajednice u Zemunu. U to vreme već je bila nacionalizovana imovina Jevrejske opštine Zemun: zgrade u kojima je nekada bila jevrejska škola, u kojoj su takođe godinama stanovali rabini, gde je bio smešten i ritualni koljač, sve zajedno sa ogromnim dvorištem koje i danas postoji. Verovatno je obnovljena namera da se proda zgrada sinagoge bila podstaknuta gubitkom prihoda koji je Jevrejska opština imala od izdavanja stanova. Iz nama nepoznatih razloga privremeni ugovor o prodaji nije realizovan.

To nije značilo da se od prodaje odustalo. Pregovori započeti sa Opštinom Zemun 1956, rezultirali su sklapanjem kupoprodajnog ugovora, decembra 1962.

Time nisu rešeni osnovni problemi jevrejske zajednice u Zemunu. Prvo, kupac nije isplatio polovinu od ugovorene sume, drugo, novac dobijen od prodaje samo je delom iskorišćen za potrebe članova JO Zemun. Aktivnosti u Jevrejskoj opštini Zemun su se tada svodili na nedeljno okupljanje u nekih 40 m² u našoj zgradi. Napominjemo „našoj zgradi“, jer od dva stana u vlasništvu Jevrejske opštine Zemun, ukupne površine 250 m², Država nam je udelila tek dve sobe bez osnovnih higijenskih uslova (bez kuhinje i toaleta). U takvim „higijenskim“ uslovima logično je bilo i očekivati da su se članovi okupljali veoma retko. Krajem 1979. nekako smo uspeali da dobijemo WC koji se nalazio na stepeništu na drugom spratu. Događeni WC koristila je zaštićena stanarka do iseljenja. Čak ni sobu sa posebnim ulazom, koju je koristila, nismo uspeali da povratimo, nego je ona priključena postojećem stanu. Danas taj stan, veličine 124 m² koristi samo jedna osoba. Za razliku od nje, 139 članova naše Opštine okuplja se u pomenutih 40 m². Iako je Država obećala da će sve zaštićene stanare iseliti, odnosno obezbediti im adekvatne stanove, to se još uvek nije desilo, bar ne nama.



34. Deca ispred ulaznih vrata bivše sinagoge

Z A P I S N I K

✓ sastavljen na licu mesta u ul. Dubrovačkoj br. 23
dane 1-5. 1947 god. u Zemunu.

Određena komisija od strane Komunalnog otkosa br. 2365 / 47
za uvidjaj po predmetu Rušnja krama jevrejske
veroisporodne opštine u Zemunu

Izvršila je na licu mesta pregled stvarnog stanja te je ustanovila sledeće
1. Zgrada (Kram) je fidana od terdlog materije
ku pokrivena bitercerptom, pater-tenas.

2. Sadnja građevinske stanje je: krozna kmeta
Kajja popunita, 2/3 kroznog pokrivena uena,
ok i ona 1/3 je potpuno propala, taravica po
putila - abutla rizi, plafona uena (propao)
galerija je krama popunita i uena patera,
prigoridštećeni bez stakla, fasada oko 5%
ogustena.

3. Zgrada nije nastanjena.

Prema ustanovljenom stvarnom stanju a u smislu važećih propisa
komisija je mišljenja i predlaže:

1. Na osnovu gore izloženog komisija predlaže da
se Zgrada poruši i gradiliste nasložiti i ogrosi.
2. Da se građevinski materijal sa suševine upotrebi
za oporovnu Zgrada jevrejske veroisporodne, dok preko
zali proda gradj. Produpeću V. et O. Zemur.
3. to izjavi predstavnik Dubrovačkog Otkosa Zgrada u predlož
ni u metličku ni ratonjsku (predupeću) i slože se sa pred
lagane da se ista poruši.

Spart fašizmu - Sloboda narodu!

Članovi komisij. uvidjaja,

1. Z. Vucelić
2. Munja Čauhan
- 3.

Грађевинска одлука на пријаву неконструктивних оправака и преправака.

ГРАДСКИ НАРОДНИ ОДБОР
КОМУНАЛНИ ОТСЕК

Гр. Бр.: 188/47
Земун, 2-IX 1947

ПРЕДМЕТ: Јелџејска вероисповестна ограда у Земуну
улица Хаим у Јелџејској кр. бр. 23
одлука по пријави неконструктивних оправака и преправака.

Решавајући молбу Јелџејске вероисповестне оградне
са станом у улици Јелџејској кбр. 23 поднету дана 18-IX-
1947 г. којом пријављује да ће на згради-имању у ул. Јелџејској кбр. 23
извести оправке - преправке - радове неконструктивне природе, и то: омрежење
хаим кофрими

чија вредност изнаша 42.500 Дин., то се у смислу § 84 Грађевинског закона и чл. 73 Грађевинског правилника издаје

ГРАЂЕВИНСКА ОДЛУКА

Одобрава се извршење напред описаних радова, уз следеће услове:

- 1) Радови се имају изводити по техничким и хигијенским прописима Грађевинског закона и Грађевинског правилника и Фабричког округа и Техничког одбора у Земуну
- 2) Зградитељ Грађевинског материјала власник може употребити властито земљиште и улицу испред грађевине у шир. од _____ м. рачунајући од регулац. линије.
- 3) и обрнуто материјал изградити власник на својој својим средствима према пројектом материјала које издао на својој грађевинској документацији

Комунални отсек узима на знање да ће радове по овој одлуци изводити овташњени инже-
нер - градитељ - електротехничар - зидарски мајстор - тесарски мајстор - буварница Грађевински
Милија из Београда

Држ. такс. марка по Т. бр. 1 и 22 у вредности од 10 + 50 Дин. прилепљена и прописно поништена на молби и Одлуци.

Градска грађевинска такса од 100 Дин. према Грађевинско-техничком правилнику чл. 9 наплаћена је у готову од стране Фин. отсека под ст. 911 дневника од 19-IX 1947 г.

- Она грађевинска одлука доставља се:
- 1) Власнику Грађевински Милија, Београд Коренићева бр. 12
 - 2) Извођачу Грађевински Милија, Јелџејска вероисповестна ограда Земун
 - 3) Финансиском отсеку ИНО а Земун.
 - 4) Заводу за социјално осигурање радника - филијали Земун.
 - 5) _____
 - 6) _____

Својеручно 2. IX 47 М.Б.

Повереник
Комуналног отсека Грађевински

36. Faksimil odluke o rušenju sefardske sinagoge



37. Uništen Aron HaKodeš sefardske sinagoge

Привремени

КУПОПРОДАЈНИ УГОВОР

Између Јеврејске Вероисповедне општине у Земуну, заступаће по председнику Франк Александру и Брандајс Ивану секретару, обојица из Земуна као продавца са једне стране, те Црњански Радивоја, Кишдобрански Живко, Арсенијевић Кузман и Ненадов Борба из Земуна, као купаца са друге стране, склопљен је данас уговор како следи:

1. Продаваатеља Јеврејска Вероисповедна ~~општина~~ општина у Земуну продаје од својих некретних упис. у ул. бр. 936 к. о. Земун од парцеле кат. бр. 1045 која има површину од 403 кв. м, и на којој се налази зграда Богомоља Јеврејске верске заједнице, део означен у скици, /копији из катастарске мапе/ а у површини коју ће мерник на лицу места устиковити и обрачунавати, купцима Црњански Радивоју, Кишдобрански Живку, Арсенијевић Кузману и Ненадов Борбу из Земуна, за погођену куповну цену од 2,500.000 динара, словима: два милиона и петсто тина хиљада динара, и то бестеретно.-

2. Купци Црњански Радивој, Кишдобрански Живко, Арсенијевић Кузман и Ненадов Борба купују и примају од продавца Јеврејске Вероисповедне општине у Земуну непокретност описану у тачки 1, заједно са зградом Богомољом, за потребе Назаренске Верске Заједнице у Земуну, за погођену куповну цену од 2,500.000 динара, словима: два милиона и петсто тина хиљада динара, и то бестеретно.-

3. Купци су исплатили продаваатељки код потписа ове исправе у име капара суму од 100.000 динара, словима: стотину хиљада динара.

Надаље се купци обавезују, да исплате продаваатељки на рачун куповне цене суму од милион динара приликом уселења у предметну зграду.

Остатак куповнине од 1,400.00 динара, словима: милион и четир стотине хиљада динара исплатиће купци продаваатељки у неједнаким ратама у року од две године од дана уселења, а на остатак куповне цене плаћаће купци продаваатељки интерес у висини, који Народна банка буде плаћала својим улагачима на улоге без отказа.-

Остатак куповне цене има се у земљишној књизи имтабулисати са правом залога на продају непокретност, приликом преноса исте на име купца.-

4. Све трошкове у вези ове купопродаје као и преносу таксу носе купци.-

Купци задржавају право, да одустану од купопродајне погодбе у случају, ако би промена некретности измела више од куповне цене у доликој мери, да би преносна такса измела за више од 50.000 динара, од преносне таксе која би одговарала куповној цени.-

У случају одустаје од погодбе по свом основу, продаваатеља не биће дужна, да поврати примљену капару од 100.000 динара купцима.-

5. Пошто је предметна зграда издата у закуп Гредској општини Земун за смештај материјала, продаваатеља се обавезује да закупоприми откаже закупну погодбу, како би се по могућности што скорије та зграда ослободила за уселење, односно за преузеће у посед испрашљеме, тако да би Назаренска верска заједница могла у њој обављати своје верске обреде.-

Уједно ће продаваатеља поднети молбу за премер предметне непокретности на лицу места, те за цепање горе означене парцеле, а трошкове тога премера и нацрта, сносиће купци.-

6. Странке се одричу права побијати ову погодбу због прикрате преко половине просечне вредности.-

7. Продаваатељки припада право, да о овом трошку скине из предметне зграде две мраморне плоче са Десет заповеди Божијих.

8. Овај уговор прочитан је и проумачен странкама те га оне у знак прихвата и одобрења потписале.-

У Земуну, дана 7 маја 1956.

Купци:

Црњански Радивој 1/
Кишдобрански Живко
Арсенијевић Кузман 2/
Ненадов Борба

За продаваатеља:

Александар Франк
председник
Иван Брандајс
секретар

JEVREJSKA OPŠTINA
ZEMUN, Dubrovačka 19



40. Zgrada Jevrejske opštine Zemun u Dubrovačkoj 21



41. Stariji članovi jedva mogu da se iz prizemlja popnu do toaleta, plus treba da se penju preko montažnog stepeništa od drveta!

ANEX:

**ŽIVOT JEVREJA U ZEMUNU POSLE HOLOKAUSTA I
JEVREJSKO GROBLJE U ZEMUNU**

GLAVA IV

NOVO POGLAVLJE U ŽIVOTU
NAŠE ZAJEDNICE

Za prvog posleratnog predsednika izabran je Johan Goldštajn, jedan od nekolicine zemunskih Jevreja koji je sve vreme Drugog svetskog rata proveo skrivajući se u Zemunu. Kako Danilo Fogel navodi: „Od samog početka (oslobođenja Zemuna 22. oktobra 1944.) Uprava je imala da rešava socijalne probleme: smeštaj, elementarno zbrinjavanje, pomoć za Jevreje na proputovanju, itd. Pristupilo se odmah i spasavanju bednih ostataka arhive Jevrejske opštine, matičnih knjiga i sl. Popunjeni su anketni formulari o žrtvama, na osnovu iskaza i sećanja preživelih. Nastavljen je koliko–toliko normalan verski život. Jednom rečju ponovo je oživljen rad ove jevrejske zajednice“.

Dr Lav Brandajz bio je poslednji predratni predsednik aškenaske opštine. Ratne godine proveo je pod lažnim imenom u Karlovcu. U junu 1945. vratio se u Zemun, pa je ponovo preuzeo dužnost predsednika.

Posle iseljenja dr Lava Brandajza i Johana Goldštajna za Izrael 1948, za predsednika je izabran Vilim Šer. Bio je veoma aktivan u zajednici, ali se nije dugo zadržao na mestu predsednika. Njega je nasledio Aleksandar Frank, i njih dvojica su tesno saradivali po svim životnim pitanjima vezanim za rad Opštine. Bilo je to vreme kada su donošene teške odluke o prodaji jedine sačuvane sinagoge. Beležimo njihov pokušaj da se sinagoga proda Nazarenskoj verskoj zajednici 1956, međutim do prodaje nije došlo. Frank je bio veliki pobornik odlaska u Erec Izrael i u više navrata davao je velike donacije za pomoć novoformiranoj državi Jevreja. Već u poodmaklim godinama, nije se odlučio na odlazak, ali se kasnije njegova ćerka Jelisaveta iselila u „Svetu zemlju“.

Posle Franka na čelu Opštine kratko vreme je bio Isak Levi. Posle njega predsednik je postao Ivan Brandajz. Uprava na čelu sa Ivanom Brandajzom donela je najtežu moguću odluku o konačnoj prodaji aškenaske sinagoge opštini Zemun 1962. Punomoćjem donetim 31. decembra 1961. ovlastili su Aleksandra Franka i Vilima Šera da mogu potpisati ugovor o prodaji sinagoge Narodnom odboru opštine Zemun.

Ivana Brandajza nasledio je Vladimir Šer. Vodio je pomenutu borbu za dobijanje sobe posle iseljenja zaštićene stanarke. Nažalost, uspeo je samo da nam se dodeli mokri čvor (WC) na drugom spratu naše zgrade. Bio je predsednik i u vreme kada je Savez pokrenuo projekat „Revitalizacija malih jevrejskih opština“. Kao odgovor na njegovu molbu, Danilo Fogel je 1998. prihvatio da pripremi hroniku Jevrejske opštine Zemun. Savez je odbio da finansira taj projekat, koji će se, kako se ispostavilo, označiti prekretnicu u radu naše Opštine.

Dolaskom novog rukovodstva krajem 1999, na čelu sa predsednikom Nenadom Fogelom, postavljeni su glavni prioriteti u delovanju Jevrejske opštine Zemun: povratak veri i tradiciji i u tom smislu povratak prodate sinagoge. Prvi korak bila je objava prikupljanja sredstava za otkup sinagoge. Štampan je kalendar za 2000. sa porukom „Vratimo sinagogu“. Naš član, Milan Fogel, uključio se u akciju

prikupljanja sredstava tako što je o svom trošku 2002. objavio knjigu „Galerija pod vedrim nebom“ i ceo tiraž poklonio svojoj Opštini. Bilo je još nekoliko skromnih donacija, ali nedovoljno da se pokrene akcija otkupa.

Bombardovanje SR Jugoslavije 1999. omelo je planove za završetak projekta koji je tada nazvan „Jevrejska zajednica u Zemunu - hronika 1739 - 1945“. Naime, Danilo Fogel se sa suprugom Zorom iselio u Izrael, čime je ostvario svoj mladalački san, ali i nakratko odložio pisanje knjige. Za svoj rad dobio je II nagradu na 45. nagradnom konkursu Saveza jevrejskih opština Jugoslavije (2001.). Rukovodstvo Opštine odlučilo je da i formalno pokrene samostalnu izdavačku delatnost, kako bi omogućilo objavljivanje nagrađene knjige. Danilo Fogel se odrekao svih autorskih prava u korist svoje Opštine i tako pomogao da knjiga bude objavljena 2002. Ohrabreni ovim uspehom nastavili smo da podstičemo članove da pišu o temama vezanim za istorijat naše opštine i stradanjima u Holokaustu, ali da se oprobaju i u svim ostalim poljima književnog i publicističkog rada. Tako beležimo i da je naše izdanje knjige humoreski, „Povratak u odgovor“ Milana Fogela, dobilo 2003. prvu nagradu na Konkursu Saveza jevrejskih opština Jugoslavije. Izdavačka delatnost Jevrejske opštine Zemun je za dvadesetak godina izrasla u ozbiljnog izdavača, sa preko trideset objavljenih naslova.

Kako narod veli: „Gde čeljad nisu besna, ni kuća nije tesna“, obnovili smo proslave svih velikih praznika i uporedo sa tim smo počeli da organizujemo i druženja uz uvek zanimljiv i raznovrstan program.

Godine antijevrejske kampanje u svetu nisu zaobišle ni građane u Srbiji. Borbu protiv svih zabluda vezanih za Jevreje, koje neminovno dovode do neželjenih pojava antisemitizma, odlučili smo da vodimo otvorenošću. Da bi ostvarili taj cilj „otvorili“ smo vrata naše Opštine za sve dobronamerne ljude iz okruženja, bez obzira na njihovu versku opredeljenost, nacionalnu pripadnost ili društveni status. Jedan od načina da promovišemo ideju „otvorenosti“ prema društvu u celini, bilo je pokretanje sopstvenog sajta 2005. www.joz.rs. Za ovih 18 godina postojanja, sajt je bio i ostao ogledalo naših aktivnosti. Do danas je na njemu objavljeno na stotine vesti, komentara vezanih za jevrejsku zajednicu, izveštaja sa verskih proslava, ali i reakcije okruženja na naše delovanje, uz bezbroj drugih tema. Posebno mesto na sajtu zauzima tzv. download area, gde posetioci mogu preuzeti naša izdanja (knjige, kataloge, brošure...).

Da bi sačuvali od zaborava sve što smo od dvehiljadite godine radili, počeli smo da objavljujemo „Katalog aktivnosti Jevrejske opštine Zemun“. Osim do sada objavljenih kataloga svojevrsno su svedočenje o odrastanju podmlatka naše Opštine, starenju sredovečnih aktivista, pa zašto da ne kažemo i umiranjima, sve ilustrovano brojnim fotografijama koje nas podsećaju da sve što smo radili, nije bilo uzaludno. Vodeći se maksimom Teodora Hercla „Sva čovekova dela su prvo bili samo snovi“, nismo odustajali od naših snova da jednog dana povratimo i sinagogu.



42. Osam dosadašnjih izdanja kataloga naših aktivnosti

Najzad se pojavilo „svetlo na kraju tunela“ kada je Republika Srbija donela *Zakon o vraćanju (restituciji) imovine crkvama i verskim zajednicama*. Tim Zakonom je predviđena i tzv. zamenska restitucija. Imajući u vidu veliku oduzetu imovinu od JO Zemun, aplicirali smo po tom osnovu, tražeći da nam se umesto oduzete imovine vrati sinagoga. Agencija za restituciju sprovela je postupak provere vrednosti sinagoge i oduzete imovine i našla, na osnovu veštačenja, da vrednost naše oduzete imovine znatno premašuje procenjenu vrednost sinagoge. Na osnovu tog veštačenja Agencija za restituciju donela je rešenje o zamenskoj restituciji kojim smo ponovo postali vlasnici sinagoge. Nažalost, tek tada je izašlo na videlo da nisu svi delili naše oduševljenje. Na rešenje Agencije za restituciju

žalili su se svi pravobranioci (opštinski, gradski i republički), da bi sudsko veće Višeg suda, pod velom „sudskog poštenja“, ukinulo pomenuto rešenje. Objašnjenje je bilo da nije poštovan Zakon, pri tom se pozivajući na zakon koji nije imao veze sa našim slučajem (predsedavajući sudija je članica Jevrejske opštine Beograd). Na kraju je Apelacioni sud potvrdio rešenje Agencije za restituciju i time potvrdio da su pravda i pravo ipak dostižni.

Agencija za restituciju na čelu sa direktorom Strahinjom Sekulićem bila je naš kamen oslonac u svim tim sudskim procesima i bez obzira što će neki reći da im je to bio posao, mi smo im iskreno zahvalni.

Shodno našim dvadesetogodišnjim težnjama, sinagoga će u dogledno vreme biti ponovo u funkciji koja joj i pripada.



РЕПУБЛИКА СРБИЈА
АГЕНЦИЈА ЗА РЕСТИТУЦИЈУ
Јединица за конфесионалну реституцију
Београд, Масарикова бр. 5
Број: 46-00-01593/08
Датум: 19.05.2016. године
НШ

РЕШЕЊЕ ЈЕ ИЗВРШНО

дана 15.5.2016.



Агенција за реституцију – Јединица за конфесионалну реституцију, решавајући по захтеву за враћање одузете имовине Јеврејске општине Земун, са седиштем у Београду - Земуну, ул. Дубровачка бр.21, коју заступа адвокат Бранимир Радовановић, на основу чл. 1, 4, 9, 12, 22. и 29. Закона о враћању (реституцији) имовине црквама и верским заједницама („Сл. гласник РС“ бр. 46/2006), члана 55. Закона о враћању одузете имовине и обештећењу („Сл. Гласник РС“ бр. 72/2011 и бр. 108/2013), чл. 192. Закона о општем управном поступку („Службени лист СРЈ“, бр. 33/1997 и 31/2001 и „Службени гласник РС“ бр. 30/2010), тачака 1. и 1а Одлука директора Агенције за за реституцију бр. 553/2012 од 04.07.2012. године и бр. 446-06-110-42/2013-01 од 24.04.2013. године, доноси

РЕШЕЊЕ

1. Усваја се захтев и на име накнаде за имовину одузету решењем Комисије за национализацију при НОО Земун бр. 6089 од 29.09.1959. године и то: зграду у ул. Приморска бр. 3 постојећа на кат. парцели бр. 1043 старог премера КО Земун у површини од 250 кв. хв. и зграду у ул. Приморска бр. 5 постојећа на кат. парцели бр. 1044 старог премера КО Земун у површини од 111 кв. хв, заједно са земљиштем на коме су се зграде налазиле и које је служило за њихову редовну употребу, утврђује право својине Јеврејске општине Земун, са седиштем у Београду - Земуну, ул. Дубровачка бр.21, на:

- згради у Земуну, ул. Рабина Алкалаја, површине основе 252 м2, уписаној у лист неокретности бр. 2605 КО Земун, В лист – 1. део под бр. зграде 1, по начину коришћења и називу објекта: породична стамбена зграда у државној својини, носиоца права коришћења Градске општине Земун,

- припадајућем идеалном делу кат. парцеле бр. 1294, укупне површине 2830 м2, уписане у лист непокретности бр. 2605 КО Земун, у државној својини, носилаца права коришћења власника објеката бр. 1, 2, 3 и 4 на истој кат. парцели, који је у сразмери са површином предметног објекта у односу на укупну површину објеката који се налазе на тој парцели.

2. Обавезује се Република Србија да Јеврејској општини Земун пренесе у својину, а Градска општина Земун истој преда у државину, непокретности из тачке 1. диспозитива, у року од 30 дана од дана извршности овог решења.

3. Обавезује се Јеврејска општина Земун као стичалац непокретности, да закупцима пословних простора у згради из тачке 1. диспозитива овог решења омогући и даље коришћење истих у складу са закљученим уговорима о закупу и то: Удружењу српско јеврејског пријатељства „Витезова Храма Јерусалима“ до 01.11.2016. године и „Сач Плус“ ДОО Београд до 01.06.2018. године, односно за период који је неопходан за прилагођавање њиховог пословања измењеним условима, али не дуже од две године од дана правоснажности решења о враћању имовине, с тим што се нови власник и купац могу и другачије споразумети.

4. Налаже се органу надлежном за упис права на непокретностима, да изврши упис права својине у корист Јеврејске општине Земун, са седиштем у Београду - Земуну, ул.

43. Faksimil prve strane Rešenja Agencije o vraćanju sinagoge



РЕПУБЛИКА СРБИЈА
УПРАВНИ СУД
16 У 8832/16
04.07.2019. године
БЕОГРАД

У ИМЕ НАРОДА

Управни суд, у већу састављеном од судија: Гордане Гајић Салзбергер, председника већа, Весне Даниловић и мр Весне Чогурић, чланова већа, са судским саветником Ирином Јелић, записничарем, одлучујући у управном спору по тужби тужилаца Републике Србије, коју заступа Државно правобранилаштво, Градске општине Земун, коју заступа Општинског правобранилаштво Градске општине Земун и Града Београда, кога заступа Градског правобранилаштво града Београда, поднетој против тужене Агенције за реституцију Републике Србије – Јединице за професионалну реституцију, ради поништаја решења, број: 46-00-01593/08 од 19.05.2016. године, уз учешће заинтересованог лица Јеврејске општине Земун, улица Дубровачка бр. 21, коју заступа пуномоћник Бранимир Радовановић, адвокат из Београда, улица Змаја од Ноћаја бр. 13а, у предмету враћања имовине, по одржаној усменој јавној расправи дана 25.06.2019. године, у нејавној седници већа, одржаној дана 04.07.2019. године, донео је

ПРЕСУДУ

I Тужбе **СЕ УВАЖАВАЈУ, ПОНИШТАВА** решење Агенције за реституцију Републике Србије – Јединице за професионалну реституцију, број: 46-00-01593/08 од 19.05.2016. године и предмет **ВРАЋА** надлежном органу на поновно одлучивање.

II **ОБАВЕЗУЈЕ СЕ** тужени орган Агенција за реституцију Републике Србије – Јединица за професионалну реституцију да тужиоцу Градској општини Земун накнади трошкове управног спора у износу од 34.500,00 динара, у року од 15 дана од дана писменог отправака пресуде.

III **ОБАВЕЗУЈЕ СЕ** тужени орган Агенција за реституцију Републике Србије – Јединица за професионалну реституцију да тужиоцу Граду Београду накнади трошкове управног спора у износу од 34.500,000 динара, у року од 15 дана од дана пријема писменог отправака пресуде.

44. Faksimil rešenja Upravnog suda o ukidanju rešenja Agencije, 1. strana

Разматрајући захтев тужиоца Градске општине Земун за накнаду трошкова управног спора, суд је истом признао трошкове на име састава тужбе од стране законског заступника, на основу Тарифног броја 43. Тарифе о наградама и накнадама трошкова за рад адвоката ("Службени гласник РС", бр. 121/12) у износу од 16.500,00 динара, као и на име приступа на расправу у износу од 18.000,00 динара, са којих разлога је одлучио као у ставу II диспозитива пресуде, сагласно одредби члана 153. став 1. Закона о парничном поступку ("Службени гласник РС", бр. 72/11 и 87/18), која се примењује на основу одредбе члана 74. Закона о управним споровима.

Разматрајући захтев тужиоца Града Београда за накнаду трошкова управног спора, суд је тужиоцу признао трошкове на име састава тужбе од стране законског заступника, на основу Тарифног броја 43. Тарифе о наградама и накнадама трошкова за рад адвоката ("Службени гласник РС", бр. 121/12) у износу од 16.500,00 динара, као и на име приступа на расправу у износу од 18.000,00 динара, са којих разлога је одлучио као у ставу III диспозитива пресуде, сагласно одредби члана 153. став 1. Закона о парничном поступку ("Службени гласник РС", бр. 72/11 и 87/18), која се примењује на основу одредбе члана 74. Закона о управним споровима.

Суд је одбио, као неоснован, захтев заинтересованог лица за накнаду трошкова управног спора, с обзиром на успех заинтересованог лица у овој управној ствари, па је применом одредаба чл. 66. и 67. Закона о управним споровима ("Службени гласник РС", бр. 111/09) и одредаба чл. 150. и 153. Закона о парничном поступку ("Службени гласник РС", бр. 72/11 и 88/18), а које се одредбе у овој управном спору сходно примењују на основу одредбе члана 74. Закона о управним споровима, одлучио као у ставу IV диспозитива пресуде.

ПРЕСУЂЕНО У УПРАВНОМ СУДУ
дана 04.07.2019. године, 16 У 8832/16

Записничар
Ирина Јелић, с.р.

Председник већа-судија
Гордана Гајић Салзбергер, с.р.



МД

20.9.19.

Kada je postalo jasno da postoji mogućnost da nam se sinagoga vrati, neke aktivnosti smo premestili iz naših skromnih prostorija u restoran u sinagogi. Korišćenje sinagoge, restorana, započeli smo 2007. godine sa promocijom knjige „Ludvig“ **David** Albaharija i proslavom Hanuke. Sledeće godine smo nastavili sa promocijom knjige **David** Grosmana „Vidi pod ljubav“. Nakon te dve godine napravili smo desetogodišnju pauzu, ali ohrabreni donetim rešenjem (2016.) da nam se sinagoga vrati intezivirali smo proslave naših praznika.



45. Proslave jevrejskih praznika u našoj sinagogi: Hanuka 2007, Purim 2017, 2018 i 2019, Roš Hašana 2019, Tubišvat 2020 i Roš Hašana 2021.



46. Promocije knjiga u sinagogi: „Ludvig“ Davida Albaharija, 2007. i
„Vidi pod: Ljubav“ Davida Grosmana, 2008.

Zbog pandemijskih uslova 2021. godišnju izbornu skupštinu smo premestili u sinagogu.



47-49. Izborna Skupština u sinagogi 2021.

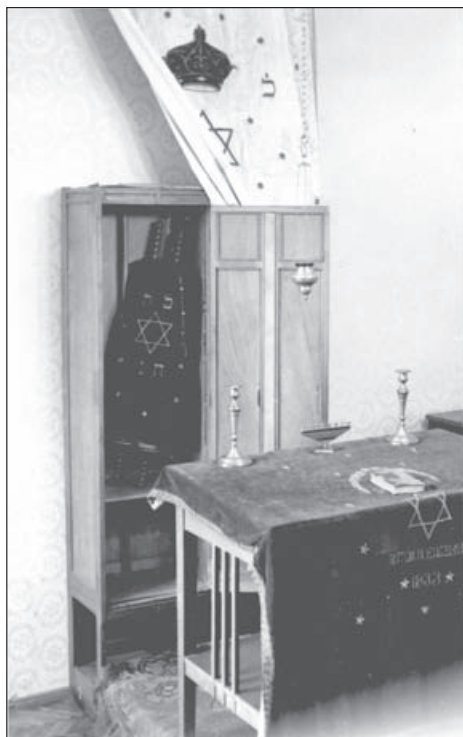
GLAVA V

BUDUĆNOST AŠKENASKE SINAGOGE

Sanim čudom spasena je Tora iz aškenaske sinagoge, molitveni sto, Sveti kovčeg - Ark of the Law (orman) – Aron HaKodeš za čuvanje Tore, parohet i male orgulje. Deset božijih zapovesti nije skinuto sa krova sinagoge, kao ni ploča iznad ulaza. To su osnovni preduslovi da sinagoga počne sa verskom službom, odnosno sa novim osvećenjem.



50. Tora naše zajednice



51. Aron HaKodeš i Tora, Molitveni sto i Parohet



52. Parohet i
53. Zidni sat sačuvan iz aškenaske sinagoge



54. Mini orgulje iz sinagoge

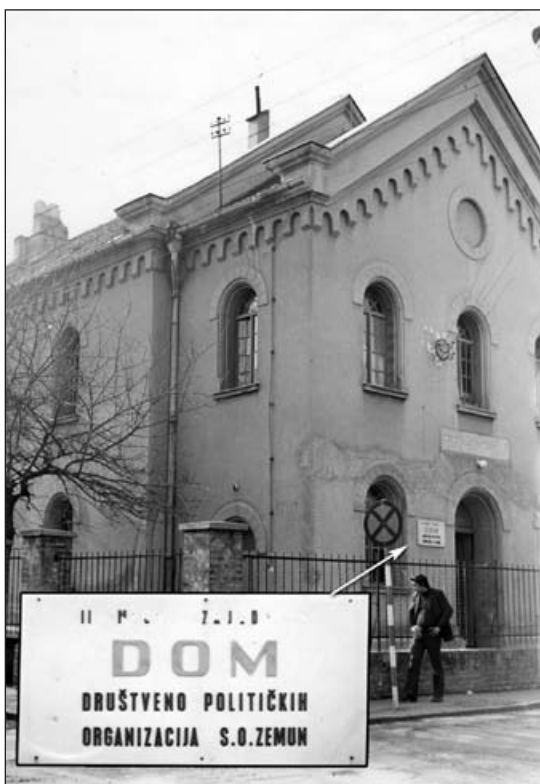


55. i 56. Unutrašnjost aškenaske sinagoge, 1929.



57. Deset zapovesti i

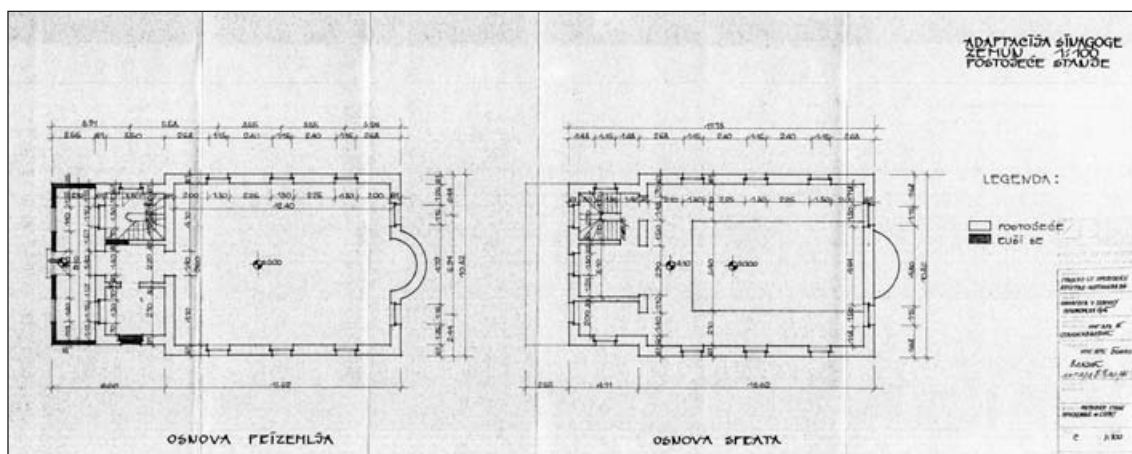
58. Na tabli iznad ulaza piše: *Neka mi
naprave svetište i obitavaću u njemu.*
Citat iz Druge knjige Mojsijeve (Šemot
25:8–9)



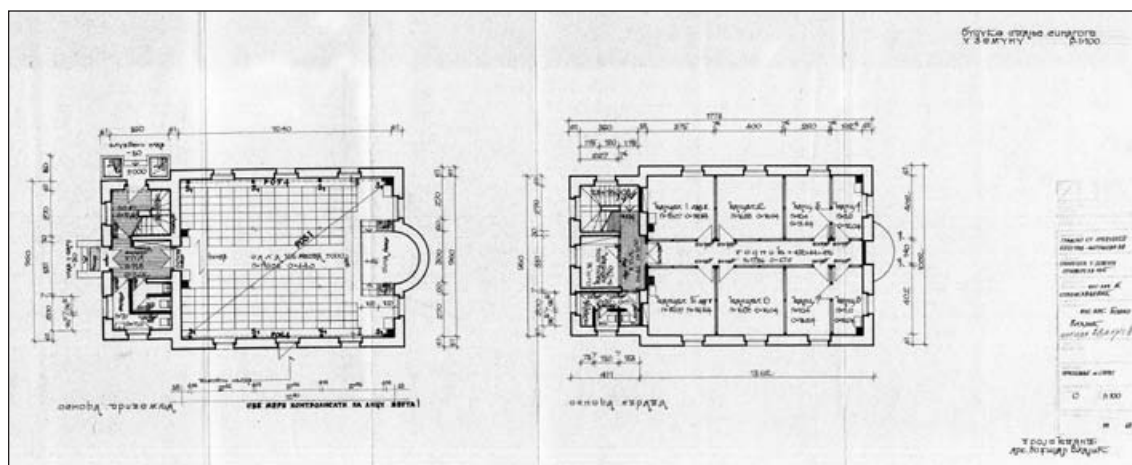
59. Ploča II mesne zajednice na
sinagogi

Nakon kupovine sinagoge novi vlasnici su izvršili adaptaciju unutrašnjosti. Da bi sve bilo po zakonu, Gradsko stambeno preduzeće, koje je izvodilo radove, obratilo se Zavodu za zaštitu spomenika kulture Grada Beograda sa zahtevom da im se izda dozvola za predviđene radove na adaptaciji zgrade sinagoge. Nažalost, iako je bilo jasno da će unutrašnjost sinagoge biti potpuno uništena, Zavod je 7. avgusta 1968. dao dozvolu za adaptaciju i time stavio tačku na deo kulturnog nasleđa Jevreja iz Zemuna. Jedini zahtev Zavoda bio je da se plafonski deo ne sme oštetiti. Da li je oštećen, teško je reći, jer se plafon više ne vidi. Adaptacijom je sinagoga podeljena na dve celine: prizemlje i sprat. Zbog fomirnja sprata porušena je postojeća drvena galerija, deo koji je bio namenjen

za žene tokom molitve. Prizemlje je bilo predviđeno za salu Socijalističkog saveza. Za pristup novoformiranom spratu iskorišćen je postojeći ulaz za galeriju, koji se nalazi sa leve strane sinagoge. Na spratu je uređeno šest manjih kancelarija koje su bile dodeljene „Društveno političkim organizacijama“.



60. Postojeće stanje prizemlja i sprata pre rekonstrukcije



61. Plan rekonstrukcije prizemlja, sprata i izgleda fasade

Posle izvršene rekonstrukcije donji deo je korišćen u razne svrhe: kao magacinski prostor, disko klub i konačno je pretvoren u kafanu. Odgovornost za to svakako nije na jevrejskoj opštini, ali ni na kupcu Gradskoj opštini Zemun. Jednostavno, prilikom prodaje zgrade sinagoge nije ugovorom bilo precizirano u koje se sve svrhe ona sme koristiti. Često se, neopravdano, proziva tadašnji predsednik Narodnog odbora Opštine Zemun Branko Pešić. U priloženom faksimilu može se pročitati da se on obratio našoj Opštini 27. juna 1956, posle nezvaničnog saznanja da je sinagoga na prodaju, i tom prilikom nas obavestio da je opština Zemun zainteresovana za kupovinu.

Narodna Republika Srbija
NARODNI ODBOR OPŠTINE ZEMUN
Broj: 15695
27 juni 1956 godine
Z e m u n, kroz Beograd

P. Pešić
5. VII, 1956.

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA JUGOSLAVIJE

Beograd
Ul. 7 jula br. 71

Predmet: Ugovor o zakupu zgrade u
Zemunu u ul. Prekoj br.1.

U vezi Vašeg dopisa br. 1205/56 od 31.V.1956 godine, kojim otkazujete ovoj opštini zakup zgrade - biv. bogorolje u ul. Prekoj br.1., koja je upotrebljena za smeštaj materijalne opreme PAZ, izveštavamo Vas, da se za sada nećemo u faktičkoj nemogućnosti da uvažimo Vaš otkaz, pa Vas molimo, da isti povučete.

Ova Opština je u smislu propisa čl. 15 Uredbe o organizaciji službe protiv-avionske zaštite i čl. 104 Zakona o narodnoj odbrani, dužna da obezbedi smeštaj materijala i opreme za potrebe PAZ. Kako se usled specifičnih osobina ovoga materijala i njihove količine, kao i nedostatka magacinskih prostoriya u Zemunu, ne mogu naći ni približno podesne prostorije, prinudjeni smo, da još za izvesno vreme koristimo zakupno dobro u svrhu za koju je i uzeto u zakup, pa Vas molimo, da nas pravilno shvatite i odustanete od datog nam otkaza, a mi ćemo nastojati da nadjemo mogućnosti i rešimo pitanje smeštaja materijala i opreme PAZ van zakupnog dobra, kako bi Vam zgrada stavili na raspoloženje.

Kako smo nezvanično obavesteni, da imate nameru da prodate zgradu, koju mi držimo u zakupu, to Vas molimo, da nas o tome obavestite, jer bi se u tom slučaju i Opština Zemun pojavila kao interesent.

Smrt fašizmu - Slava narodu !

SAVEZ JEVREJSKIH OPŠTINA
Federacija
Jugoslavije
Broj 277/56
5. VII 1956 god
u BEOGRADU



PRESEDNIK
Narodnog odbora Opštine Zemun
Branko Pešić
/Branko Pešić/

62. Faksimil pisma Branka Pešića iz 1956.

Narodna Republika Srbija

Gr. Rep. u BEOGRADU

NARODNI ODBOR OPŠTINE ZEMUN

Broj: 01-7545/1

19.12.1961. godine

Zemun, Trg Pobede

19.12.1961. godine

19.12.1961. godine

19.12.1961. godine

19.12.1961. godine

19.12.1961. godine

19.12.1961. godine

19.12.1961. godine

19.12.1961. godine

19.12.1961. godine

19.12.1961. godine

19.12.1961. godine

R E Š E N J E

BAJE SE saglasnost na sklapanje kupoprodajnog ugovora između Jevrejske opštine u Zemunu kao prodavca sa jedne strane i opštine Zemun, koju predstavlja predsednik Narodnog odbora opštine Zemun, kao kupca sa druge strane, po kojim Jevrejska opština u Zemunu prodaje a opština Zemun kupuje zgradu bivše sinagoge u Zemunu u ul. Prekoj br. 1 za međusobnu ugovornu cenu od 3.500.000.- dinara (trimilionspetstot hiljada dinara), pod uslovima po kojima je već postignuta usmena saglasnost između Jevrejske opštine Zemun i potpredsednika Narodnog odbora opštine Zemun Jovičević Čedomira.

O b r a z l o ž e n j e

Jevrejska opština u Zemunu ponudila je Narodnom odboru opštine Zemun, a u vezi ranije postignutog usmenog sporazuma između nje i Narodnog odbora opštine Zemun, koga je predstavljao potpredsednik drug Jovičević Čeda, sklapanje kupoprodajnog ugovora po kojem bi Jevrejska opština u Zemunu prodala bivšu sinagogu u ul. Prekoj br. 1 u Zemunu opštini Zemun, a ova kupila od Jevrejske opštine pomenutu zgradu za cenu od 3.500.000.- dinara uz već postignute ugovorene uslove.

Jevrejska opština u Zemunu ponudila je sklapanje ovog ugovora pod sledećim uslovima:

1. Da u kupoprodajni ugovor bezuslovno ugudju i klauzule da svi ver-ski rekviziti i vrednosti koje bi se eventualno našle prilikom adaptacije zgrade od strane kupca dale u vlasništvo Jevrejskoj opštini Zemun.
2. Opština zemun kao kupac obavezuje se da će mermerne ploče sa jevrejskim natpisima koji su uzidani u zidove zgrade, prilikom radova na adaptaciji zgrade pažljivo skinuti i predati prodavcu.

Ova ponuda učinjena je pismeno dana 22.5.1961. godine Narodnom odboru opštine Zemun - Odeljenju za komunalne i stambene poslove pod brojem 07-7545/1, na koju je Jevrejskoj opštini dalo saglasnost Odeljenje za komunalne i stambene poslove uvažavajući sve uslove ponude, a prema dopisu upućenom Jevrejskoj opštini u Zemunu pod br. 07-7545/1 od 12. juna 1961. godine.

Stručna komisija Odeljenja za komunalne i stambene poslove NOO Zemun

Zbog toga, istine radi, moramo skinuti svu odgovornost sa Branka Pešića. Svima onima koji ga i nadalje optužuju da nije poštovao ugovor o kupoprodaji ukazujemo da u njemu nema nikakvih klauzula o budućoj nameni. Takođe ne možemo svaljivati odgovornost ni na čelnike naše Opštine koji su stavili svoje potpise na ugovor o prodaji, jer su samo sledili uputstvo Saveza jevrejskih opština Jugoslavije.

Sa zakašnjenjem od 44 godine Zavod za zaštitu spomenika kulture Grada Beograda sprema predlog da se sinagoga proglasi za kulturno nasleđe. Verujemo da će se to u dogledno vreme i desiti, čime će bar jednim delom biti ispravljena nepravda prema objektu sinagoge, a i prema celoj jevrejskoj zajednici u Zemunu. „Kulturno nasleđe“ unutrašnjosti uništeno je adaptacijom, pa bi se danas to nasleđe moglo odnositi samo na fasadu sinagoge. Ideja da bi se nekadašnji izgled unutrašnjosti mogao da obnovi potpuno je neverovatna. Sredstva koja su potrebna za takav poduhvat su ogromna, a mala jevrejska zajednica iz Zemuna nema načina da ih obezbedi. Pored toga nemamo ni sredstva potrebna da zaposlimo rabina koji bi u njoj obavljao redovnu službu. Postavlja se pitanje i kako obezbediti minjan, imajući u vidu da se samo nešto više od 600 Jevreja u Srbiji izjasnilo da su vernici (po poslednjem popisu stanovništva). Ono što mi možemo da obezbedimo je održavanje povremenih službi, prvenstveno za velike praznike, koje bi vodio gostujući rabin.

Za razliku od devastirane unutrašnjosti fasada je na svu sreću očuvana u izvornom obliku, takođe vrata i prozori datiraju iz vremena gradnje.

Zemunska aškenaska sinagoga predstavlja rundbogenstil koji je bio široko korišćen u arhitekturi sinagoga. Rundbogenstil (stil okruglog luka) je istorijski revivalistički stil arhitekture iz devetnaestog veka popularan u zemljama nemačkog



64. Vrata koja su vodila na galeriju i
65, 66. Prozori na spratu

govornog područja i nemačkoj dijaspori. Kombinuje elemente vizantijske, romaničke i renesansne arhitekture sa posebnim stilskim motivima. Prva u ovom stilu bila je Kaselova sinagoga koju je dizajnirao Hajnrih Hubš sa Albrehtom Rozengartenom, sagrađena u njegovom rodnom gradu, Kaselu, Hesens-Kasel, 1839. Karakteristike stila, pored zaobljenih lukova po kojima je dobio ime, uključuju i „obrve“ iznad prozora i obrnute izbočine ispod strehe (izvor wikipedia).

Na osnovu dostupne fotografije koju smo dobili od Muzeja grada Beograda primetili smo da su vrata, sa desne strane sinagoge, danas zazidana. To je urađeno u vreme rekonstrukcije sinagoge 1968, kada je tu uspostavljen „mokri čvor“. Po podacima Muzeja grada Beograda fotografija je snimljena oko 1935. Kada se bolje zagleda spoljašnji izgled, vidi se da su stakla na prozorima sinagoge razbijeni, takođe je polomljena i svetiljka iznad sporednog ulaza za sinagogu. Ne verujemo da bi u vremenu kada se verski život u sinagogi odvijao svakodnevno, rukovodstvo Opštine dozvolilo da ona tako izgleda. Zato zaključujemo da je snimak verovatno nastao za vreme Drugog svetskog rata.



67. Izgled aškenaske sinagoge, verovatno za vreme Drugog svetskog rata



68. Današnji izgled aškenaske sinagoge, 2022.

Nema nikakve sumnje da bi sudbina obe sinagoge bila sasvim drugačija da u Holokaustu nije stradalo preko 90% jevrejske zajednice iz Zemuna. Naša obaveza je da se sa dužnim poštovanjem sećamo 575. stradalih članova koji su nam u amanet ostavili sinagogu da se o njoj ubuduće staramo. Sledeće godine, 2023. navršiće se 160 godina od završetka njene izgradnje i mi ćemo se potruditi da i taj jubilej dostojno obeležimo.

GLAVA VI

DVORIŠTE SINAGOGE

Da sinagoga za zemunske Jevreje nije bila važna samo iz verskih razloga najbolje će pokazati odlomak iz knjige Danila Fogela (1923-2012.) „Jevrejska zajednica u Zemunu“.

„Dvorište sinagoge ili Tempelhof zaslužuje poseban prostor u ovoj hronici, jer je po svom značaju bilo daleko više nego samo ograđeno zemljište. Ovo dvorište se jednostavno pretvorilo u komad jevrejske zemlje, u neku vrstu eksteritorijalne enklave okružene hrišćanskim stanovništvom. To je bilo sastajalište za mlade i stare i spontano je davalo veću sigurnost. Ono je bez pisanih pravila ili nekog ubeđivanja funkcionisalo kao kohezivna sila, ono je davalo osećanje pripadnosti Jevreja svojoj grupi, svom narodu. Jednostavno, ono je neodoljivo privlačilo zemunske Jevreje na okupljanje.

Dva reda razgranatih oraha ostavljala su još uvek dosta prostora za dečje igre, senovita mesta za ćaskanje, staze za prve nesigurne pokrete pri učenju vožnje bicikla, dosta mesta za podizanje pozornice za amaterske predstave, koje su se održavale na neke jevrejske praznike, za šetnje starijih kada izađu iz Sinagoge da se malo osveže. Tu su podizane i senice za praznik Sukot, da u njima mogu da provode izvesno vreme oni vernici koji nisu bili u mogućnosti da kod svoje kuće podignu senicu.

Dok je postojala jevrejska škola, dvorište je ispunjavala dečija graja. Deca su pre i posle nastave, kao i za vreme odmora koristila prostor dvorišta za uobičajene igre. Međutim, dvorište kao da je imalo neku natprirodnu moć, privlačilo je decu i za vreme raspusta. Ono nije prestalo da bude svakodnevno sastajalište dece i omladine ni posle ukidanja Jevrejske škole.

Prestankom rada škole jedna učionica pretvorena je u bogomolju, koja je služila za vreme hladnih zimskih dana. Drugu učionicu je dobila na raspolaganje cionistička organizacija „Hašomer hacair“. Ovo sastajalište se zvalo „Ken“ (gnezdo). Vredi naglasiti da nije bilo dana bez okupljanja jevrejske dece i omladine u kenu.

Omladina je, kada su vremenske prilike dozvoljavale, iznosila klupe i stolice i otpočinjala rasprave o raznovrsnim temama: nekad je povod bio neki film, nekad novo „Nolitovo“ izdanje, nekada pitanja iz oblasti filozofije, pa problematika psihoanalize, pedagogije i tome slično.

Ovde su se dobijali i prvi pojmovi o klasičnoj muzici, o operi. Tako je Alfred Kačka jedno vreme donosio stari gramofon i ploče, pa su mladi slušaoci uživali u arijama iz opera „Rigoletto“, „Bal pod maskama“, „Pajaci“, „Jevrejka“ i drugih, koje je izvodio Enriko Karuzo. Inače Alfred je već bio pravi virtuoz na violini, koju je počeo da svira od svoje šeste godine. Svirao je na mnogim priredbama, ali je isto tako bio spreman da čitav violinski koncert izvede za samo nekolicinu svojih vršnjaka. Kada je svirao u njihovom stanu, na klaviru ga je pratila njegova sestra Klara.

Teo Šen je često donosio svoju harmoniku u „Ken“. On je harmoniku svirao solo, ali i kao pratnju za pojedinačno i grupno pevanje.

Toša Rozenberg je svirao havajsku gitaru. Izvodio je virtuožno havajske melodije. Svirao je na više priredaba i uvek bi požnjeo veliki aplauz.

Josip Beherano je svoju gitaru često donosio u „Ken“, a svakako bi je poneo na izlet ili na mošavu. Redovno je donosio nove šlagere, koje je izvodio svojim lirskim tenorom. Posle su ove šlagere pevali i svi njegovi vršnjaci. Pratio je na gitari i veoma muzikalno pevao i one pesme na ivritu koje su povremeno stizale iz Palestine. Bez njegove gitare nije se mogao zamisliti ni jedan skup jevrejske omladine posvećen druženju i zabavi.

Na priredbama su pored Zemunaca ponekad učestvovali i članovi beogradskog „Kena“ („Hašomer hacair“). Tako je na jednoj priredbi prikazivan kratki komad sa pevanjem, posvećen životu naseljenika u Palestini. Beograđanin Ruben je zvonkim glasom otpevao pesmu koja je počinjala rečima: „Dolinom Emeka prostire se gaj...“, a Rahela, takođe iz Beograda, pevala je stare španske romanse. Posebno je oduševila publiku kada je otpevala „Kineret“, pesmu posvećenu ovom jezeru u Palestini.

Mladi koji su dolazili u „Ken“ plesali su skoro isključivo horu (vrsta narodnog kola), koja je najčešće igrana uz pevanje pesme „Hava“, igralo se, međutim, i uz neke vrste protesnih pesama, kao što je ova, navedena po sećanju:

*Mame was ist das fur a' Welt
die Madchen verkaufen sich fur Geld,
lo harumba, lo hatango,
rak la hora, ve hahora...*

Dvorište sinagoga je bilo faktički centar života jevrejske zajednice u Zemunu.

Danas se u njemu ne čuju više muzika i pesma, ne odjekuje više žagor vesele dece. I oni koji su tu nekad pevali i igrali, i oni što su ih slušali i razigrana deca, i omladina puna životne radosti i zreli ljudi i starci i starice nestali su, sem retkih izuzetaka, u ustaškim i drugim logorima, u Holokaustu...

Umesto spomenika, koji bi podsećao preživele generacije na život i mučeničko stradanje jednog dela zemunskih građana, danas je dvorište sinagoge unakaženo pregrađivanjem, betoniranjem, uništavanjem drvoreda i skrnavljenjem bivšeg jevrejskog hrama.

Možda ipak imaju pravo oni koji kažu da život teče dalje...“



69. Izvođenje skeča u dvorištu sinagoge, oko 1937.



70. Druženje u dvorištu sinagoge, oko 1939.



71. Druženje u dvorištu sinagoge, oko 1935.



71. Druženje u dvorištu sinagoge, oko 1935.

GLAVA VII

JEVREJSKO GROBLJE U ZEMUNU

Zemunsko Jevrejsko groblje datira iz vremena osnivanja Opštine. Najstariji spomenik koji je očit, i danas postoji, potiče iz 1741.

Staro jevrejsko groblje nalazilo se na skućenom prostoru i posle više od pola veka, 10. oktobra 1802, Jevrejska opština sa obraća Magistratu sa molbom u kojoj se traži proširenje postojećeg groblja. Opština moli da joj se dodeli zemljište pored katoličkog groblja. Očigledno je toj molbi udovoljeno, pošto se tu i danas nalazi zemunsko jevrejsko groblje.

Između 1770. i 1780. osnovana je u Jevrejskoj opštini Zemun Hevra Kadiša. Hevra kadiša (Pogrebno društvo) bila je jedna od važnih institucija, koja je dala veliki doprinos da se održi kontinuitet verskih obreda i običaja vezanih za sahrane Jevreja. Ovo pogrebno društvo je imalo više statuta zato što su se pravila prilagođavala promenama običaja sahranjivanja. Uvođenje obaveznog mrtvačkog kovčega bilo je uslovljeno državnim propisima u Austriji i kasnije u Austrougarskoj.

Iz Statuta usvojenog 1883. se vidi da se Hevra Kadiša naziva: „Izraelsko bratstvo za negu bolesnih i za sahrane u Zemun“. Takva delatnost se održala do 1941.

U svim statutima Hevra Kadiše razlikovala su se prava članova od nečlanova. Tako su takse za nečlanove mogle biti do 50 puta veće nego za članove.

Hevra Kadiša je imala uvek samostalnost u delovanju. Naravno, Opštinska uprava je zadržavala pravo nadzora, naročito u finansijskom poslovanju.

Ovo društvo je pored ostalog određivalo veličinu i grobno mesto, zatim je obavezno pregledalo natpise na spomenicima s pravom da ih cenzuriše, ako nisu u skladu s jevrejskom tradicijom.

Danas se Hevra Kadiša u svom delovanju bazira na odredbama Pravilnika o sahranjivanju, koji je donela skupština Jevrejske opštine Zemun, a koji je prilagođen važećim državnim propisima.

Početkom sedamdesetih godina prošlog veka počeli su pritisci na Jevrejsku opštinu Zemun da se odrekne dela groblja za potrebe sahranjivanja „zaslužnih građana Zemuna“. Prema dostupnoj arhivskoj građi vidi se da je taj pritisak bio stalan kako bi se naša zajednica privolela na ustupanje dela groblja. Iako je svima bilo poznato da se u tradiciji jevrejskog naroda ne prekopavaju grobovi, (arheolozi u Svetoj zemlji momentalno obustavljaju iskopavanja kada se naiđe na jevrejsko



73. Najstariji sačuvani spomenik iz 1741.

groblje), pritisci su bili nastavljeni preko Saveza Jevrejskih opština Jugoslavije.

Na osnovu zapisnika komisije koja je bila sastavljena od stručnih ljudi iz Saveza Jevrejskih opština Jugoslavije, Jevrejske opštine Zemun, Saveza boraca i

Na osnovu sporazuma između Jevrejske opštine Zemun i Opštinskog odbora SUBNOR-a kao i Skupštine opštine Zemun, a koji je ranije zaključen, izašla je Komisija dana 24. aprila 1974. godine u 9,00 časova na Jevrejskom groblju u Zemunu, Cara Dušana br. 32. u sastavu :

1. NADOMAČKI profesor ~~dr.~~ VIDA, kustos Jevrejskog muzeja u Beogradu,
2. VERA ERAK, predstavnik Jevrejske opštine Zemun,
3. DANON CADIK, rabina Saveza jevrejskih opština u Beogradu
4. MONTILJO MORIC, predstavnik Jevrejske opštine Zemun,
5. ATIJAS MIMO, predstavnik Jevrejske opštine Zemun,
6. VLADA JOVANOVIĆ, predstavnik Opštinskog odbora SUBNOR-a Zemun,
7. DJORDJE MAKSIMOVIĆ, predstavnik Komunalnog preduzeća za pogrebne usluge u Beogradu - Zemun.

Komisija je pregledala spomenike na starom delu Jevrejskog groblja. Tom prilikom su obeleženi 87 očuvanih nadgrobni spomenika / žutom masnom bojom/, koje treba cele ukopati na određenom mestu - ivici.

Nadgrobni spomenici koji su u lošem stanju / polomljeni, dotrajali i sl./ biće preneseni na za to određeno mesto i ugrađeni na jednu neprofilisanu piramidu.

Štenci kostiju iz grobova - grobnica će biti zakopani u jednu zajedničku grobnicu koja će biti obeležena jednim zajedničkim spomenikom. Takođe i kosti koje se budu i docnije, prilikom prekopavanja i sahranjivanja nove umrlih pronašli - iskopali, staviti ih u najlov vrećice i zakopati u napred navedenu grobnicu.

Redove na prenošenju nadgrobni spomenika i zidanju neprofilisane piramide od starih, dotrajalih nadgrobni spomenika, izvoditi uz prisustvo određenih članova Jevrejske opštine u Zemunu i određenih članova Saveza boraca opštine Zemun.

Pogrebnog preduzeća, saznajemo da je 24. aprila 1974. postignut načelni sporazum o premeštanju velikog broja spomenika.

Potpise za uništavanje dela Jevrejskog groblja u Zemunu, ispred Saveza stavili su: rabin Cadik Danon, upravnica Jevrejskog istorijskog muzeja Vida Nedomački i članovi JO Zemuna: Vera Erak, Moric Montiljo i Mimo Atijas.

LJB/EV-d

Broj : 552-29/77-VI

Z A P I S N I K

sa usmene javne rasprave održane u Sekretarijatu za privredu i finansije povodom učesća opštine Zemun za uređenje prostora za nova grobna mesta na Jevrejskom groblju i prenosa zemljišta bez naknade sa Jevrejske opštine, na opštinu Zemun, dana 25.3. 1977. godine.

PRISUTNI:

SLUŽBENC LICE : Ljubomir Bakić

ZAPISNIČAR : Vera Erak

Od stranaka raspravi prisustvuje :

Predsednik Jevrejske opštine Ivan Brandajz, po ovlašćenju koje se prilaže spisima.

Za ovim se donosi

Z A K L J U Č A K

DA SE RASPRAVA ODRŽI.

Predsednik Jevrejske opštine, kao ovlašćeno lice, izjavi : da je saglasan da Jevrejska opština prenese, bez naknade, na opštinu Zemun jugoistočni deo od parcela broj 3667 k.o. Zemun, upisane u ZKUL broj 936. u ukupnoj površini od 1 kj. i 71 kv.lv. od koje površine preneti na opštinu Zemun površinu od 400 kv.lv. što u idealnom delu predstavlja 6/25 dela.

Istiđe, da navedenoj gruntovnoj parceli odgovara parcela novog premera broj 417 k.o. Zemun I, koja parcela je upisana u posedovni list broj 368 k.o. Zemun I, na ime društvena svojina, korisnik - dobro Jevrejske opštine u Zemunu.

Takođe je saglasan da se u zemljišnim knjigama na gore navedenom delu upiše kao nosilac prava korišćenja opština Zemun, bez dalje saglasnosti Jevrejske opštine.

Zapisnik je stranki pročitana, na isti nema primedbi, te ga potpisuje.



SLUŽBENC LICE,

ZAPISNIČAR,

STRANKA,

Verovatno je bilo dosta otpora da se ovakav zaključak realizuje, jer tek tri godine kasnije Jevrejska opština Zemun zvanično poklanja deo groblja opštini Zemun.

Zahvaljujući fotografijama, koje je 1974. snimio David Montiljo, imamo priliku da vidimo kako je izgledao najstariji deo groblja i koliko je tim činom učinjena neizmerna kulturološka i istorijska šteta. Prilikom izvođenja radova nije ispoštovan dogovor koji je postignut 1974. Takođe primećujemo da nije poštovano uputstvo dr Hinka Urbaha iz 1948. o postupanju sa napuštenim grobljima, iako naše nije bilo napušteno. U pomenutom dopisu Savezu on daje jasna uputstva: „... isto tako i groblja, koja se iz javnih interesa moraju napustiti. Groblja se moraju u tom slučaju isprazniti i ekskomunicirani ostaci ponovo sahraniti sa svim verskim obredima, koji su propisani, bilo u zajedničkom grobu, bilo u pojedinačnim grobovima, a nadgrobni spomenici se moraju sačuvati i ne mogu se upotrebiti za kakve god druge svrhe.“ Ništa od njegovih uputstava nije ispoštovano. Rabin nije nadgledao izvođenje radova i nije bilo „verskog obreda“, ni sahranjivanja zemnih ostataka u zajedničku grobnicu. Nisu sačuvani ni očuvani nadgrobni spomenici, kojih je prema fotografiji Davida Montilja iz 1974. bilo 142, a prema zapisniku



76. Članovi komisije za odabir spomenika koji se premeštaju, 1974.

komisije 87.



76a. Uništen deo groblja, 1974.

Umesto premeštanja dobro očuvanih spomenika sačuvani su delovi tridesetak polomljenih nadgrobnih spomenika. Ti ostaci spomenika su betonirani u tri reda bez ikakvih obeležja i objašnjenja zašto su tu postavljeni. Može se reći da je to svojevrsan spomenik bahatosti i nebrige za nasleđe naše opštine.



77. „Tri reda“ naše sramote

Nažalost tada su uništeni najstariji spomenici na groblju. Između ostalih spomenika, nestali su i spomenici predaka Teodora Hercla. Za utehu, sačuvani su spomenici dede i babe Teodora Hercla, Simona i Rivke, koji Jevrejska opština sa dužnom pažnjom održava.



78. Spomenici Simonu i Rivki Hercl

U prilogu je i ažuriran spisak stradalih članova Jevrejske opštine Zemun za vreme Holokausta. Nažalost, oni nisu imali sreće da budu sahranjeni na njihovom groblju. Umesto toga podignut im je spomenik na kome su uklesana njihova imena.

Detaljne informacije o Jevrejskom groblju u Zemunu mogu se naći na našem sajtu <https://joz.rs/grobljeweb/index.html>



79. Spomenik zemunskim Jevrejima, žrtvama Holokausta

POGOVOR

Na kraju knjige „Jevrejska zajednica u Zemunu - hronika 1739 - 1945“, autor Danilo Fogel piše: „O životu Jevrejske zajednice u SFRJ, u sadašnjoj republici Srbiji verovatno će pisati neko iz mlađe generacije zemunskih Jevreja. Svako dokumentovano dopunjavanje ove hronike ostaje kao otvorena mogućnost.“

Sledeći želju autora, već godinama pokušavamo da istražimo sve što se tokom tri veka dešavalo u našoj zajednici. U tome smo imali veliku podršku Milana Fogela, koji je učestvovao u pripremi i izradi više izložbi i nekoliko knjiga o našoj zajednici. Posebno ističemo istraživanja vezana za spasavanje Jevreja u Srbiji, koja su rezultirala objavom dve knjige o Pravednicima iz Srbije, koje je Milan Fogel napisao.

Istraživanja o sudbini dve zemunske sinagoge, bila je prilika da se dotaknemo i rada Jevrejske opštine Zemun od 1945. do 2022, sa posebnim osvrtom na delovanje naše Opštine u poslednjih dvadesetak godina.

Odnos Saveza jevrejskih opština Jugoslavije vezanih za prodaje nekretnina u vlasništvu devastiranih i uništenih jevrejskih opština širom zemlje, poslužio nam je da osvetlimo neka od važnih pitanja vezanih i za sudbinu zemunskih sinagoga. Na osnovu dostupne dokumentacije rekonstruisali smo dešavanja vezana za posleratnu prodaju naših sinagoga u Staroj Pazovi i Zemunu, kao i o razgrađivanju sefardske sinagoge. Nadamo se da će ova istraživanja konačno staviti tačku na razne neproverene priče oko njihovih sudbina.

Tokom istraživanja nedvosmisleno smo utvrdili godine postavljanja kamena temeljca za obe sinagoge i godine njihovih osvećenja, pa očekujemo da će ti podaci ubuduće biti korišćeni prilikom pisanja naučnih i inih radova na temu zemunskih sinagoga.

Pored informacija koje je prikupio Danilo Fogel o sefardskoj sinagogi, uspeali smo da dođemo i do podataka ko je bio arhitekta i graditelj aškenaske sinagoge. Po prvi put smo u prilici da objavimo podatak da je planove za aškenasku sinagogu izradio lokalni arhitekta Florian Felber, da je građevinske radove vodio gradski inženjer Anton Querfeld sa zetom Paulom Tobijem. Svoj doprinos gradnji i opremanju sinagoge dali su stolar Formberg, drvodelja Sporza, bravar Thomić i slikar Galoiš, svi iz Pančeva.

Istraživanja su bila veoma intenzivna i uspešna, uz profesionalnu pomoć svih institucija od kojih smo tražili dostupne podatke. Veliku podršku imali smo od Istorijskog arhiva Beograda, Jevrejskog istorijskog muzeja u Beogradu, Muzeja grada Beograda, Narodne biblioteke Srbije, arhiva Narodne banke Srbije, Zavoda za zaštitu spomenika kulture grada Beograda i brojnih pojedinaca.

Pored nekoliko razglednica sa motivima sefardske sinagoge, primetili smo

nikakvog razloga za nezadovoljstvo sa verskim i životnim navikama Njegovog Preosveštenstva i njegovim uslugama, onda će on moći da bude postavljen u službu mesnog rabina [za stalno]... Njegovo Preosveštenstvo ovim preuzima obavezu da će se starati o verskoj dobrobiti zajednice i da će se brinuti o vođenju škole“.

Danas imamo obrnutu situaciju u kojoj rabin odlučuje o „verskim i životnim navikama“ onih koji ga zapošljavaju. On je podelio zajednicu na „dobro i zlo“, i to javno iznosi na televiziji. Poznata je praksa u Islamu da se „baci fatva“ na nekog, ali da se baci na pola zajednice, to smo doživeli samo od rabina koga smo mi zaposlili. Mi u Zemunu se ipak držimo stavova naših predaka o ulozi rabina u radu naše Opštine.

Imali smo velika očekivanja da ćemo u Državnim arhivima Austrije i Mađarske pronaći dokumenta zemunskog Magistrata vezanih za sudbinu dve zemunske sinagoge, ali nažalost u arhivima o njima nemaju nikakve podatke. Nekoliko dokumenata smo pronašli u Državnom arhivu Hrvatske, ali nisu bili direktno vezani za sinagoge.

Kao i sa svim istraživanjima, ni ovo nije „konačno“. Uprkos činjenice da je dosta dokumentacije uništeno tokom Drugog svetskog rata, nije isključeno da će se u budućnosti pojaviti novi dokumenti koji će razrešiti postojeće dileme.

Nenad Fogel

Zemun, 2022.

RECENZIJA

Danilo Fogel, autor knjige “Jevrejska zajednica u Zemunu” (2007) dao je značajan prilog istoriografiji srpskih Jevreja prikazom nastajanja i života Jevrejske zajednice u Zemunu, na posebno volativnom terenu, na istorijskom razmeđu dviju imperija, Austrougarske i Otomanske carevine. Takva su se razmeđa među velikim silama zvala “Vojne krajine” i slično i sve promjene, političke, vojne i ekonomske su se upravo tu reflektirale i prelamale – najčešće pomjeranjima granica, protjerivanjima i/ili najčešće prisilnim preseljavanjem stanovništva. Takva je bila i sudbina graničnog područja u kome je nastao i razvijao se i grad Zemun i sa njime i dolasci i odlasci Jevreja, koji tu dolaze već daleke 1739. godine i stvaraju zajednicu koja je opstala sve do danas. Naravno da ih najstrašnija katastrofa 20.-og stoljeća, II Svjetski rat nije zaobišla i u Holokaustu. Zajednica je bila gotovo potpuno uništena ali ipak, malobrojni preživjeli su se vratili i žilavom upornošću obnovili zajednicu. Iako su ratnim uništavanjima i poslijeratnim nacionalizacijama ostali bez gotovo čitave imovine, osovine jevrejskog života, dvije sinagoge – Sefardska i Aškenaska preživjele su rat ali je Sefardska bila teško oštećena Savezničkim bombardovanjem, te je ubrzo poslije rata bila srušena i na njenom mjestu je izgrađen stambeni blok. Aškenaska sinagoga bila je poslije rata prodana, nekoliko puta je mijenjala korisnike, a u nedavno započetom postupku denacionalizacije je vraćena Jevrejskoj opštini Zemun, koja je još ne koristi, ali priprema novi program revitalizacije objekta.

Ova knjiga, (Dvije Zemunske sinagoge) autora Nenada D. Fogela predstavlja logičan nastavak prve, pošto je autor napornim istraživanjem otkrio mnoge nove dokumente koji dodatno obogaćuju priču o istoriji Jevrejske opštine u Zemunu, njenom višestoljetnom životu i današnjici koja nagovještava bolju budućnost.

U ovom tekstu zadržao bih se na opisima dviju ranije spomenutih sinagoga, obadvije su iz perioda Historicisma ali drugačije arhitektonske koncepcije, pod uticajem dva stilska pravca ali obadvije pod uticajem novonastalog Reformnog Judaizma (zvanog Neološki) sredinom 19-og stoljeća.

Prave tipologije Evropskih sinagoga nema, istoričari arhitekture se služe privremenom podjelom na četiri osnovna tipa:

- sinagoga-kuća
- tripartitna (trodjelna sinagoga)
- potkupalna sinagoga
- sinagoga sa četiri tornja na uglovima

Zadržati ćemo se na prva dva tipa od kojih je jedan Aškenaska sinagoga u Zemunu a drugi je Sefardska sinagoga. Manje se razlikuju po rasporedu interijera

nego po vanjskom izgledu i načinu na koji su se uklopili u sliku grada.

Sinagoga-kuća, postojeća zgrada Aškenaske sinagoge u Zemunu, iako građena kao vjerski objekt, slijedila je tradiciju ranijih mjesta za molitvu. Ono što je karakteriziralo ovu vrstu sinagoge je da je njihov arhitektonski oblik bio identičan običnim jednokatnim ili dvokatnim stambenim zgradama u susjedstvu, uglavnom s trokutastim zabatima i dvovodnim krovovima. Njihova vrata i prozori nalikovali su onima na susjednim zgradama, a dimenzije su im bile u skladu s ostalim zgradama u ulici. Drugdje u Europi tome su tipu pripadale najstarije poznate sinagoge, na primjer Altneuschul u Pragu (1280.).

Postojale su i velike i monumentalnije, samostojeće verzije ovog tipa sinagoge, na primjer stara sefardska sinagoga u Beogradu i niz malih, seoskih sinagoga u Vojvodini, u Srbiji, poput Apatina, Sombora, Sente i Čantavira.

Tripartitna sinagoga razvijena je prema formalnim nacrtima bečkog arhitekta Ludwiga Von Förstera, čiji su planovi za Neološke (Reformske) židovske bogomolje imali presudan utjecaj na arhitekturu sinagoga širom Austrougarskog carstva. Glavna ulazna pročelja ovih sinagoga imaju tropolnu kompoziciju sa središnjim, povišenim dijelom. Središnji dio obično strši iz bočnih simetričnih dijelova. Projekt sugerira presjek tipične bazilikalne forme s lađom i dva broda.

Ovaj zajednički dizajn sinagoge smatran je idealnim za Reformske sinagoge, s tlocrtom raspoređenim uzdužno, a bifokalna organizacija prostora je napuštena. U ranijim (aškenaskim) sinagogama ormar za Tore (Torah Arc, Aron HaKodesh), primarni fokus jevrejske liturgije, nalazio se na istočnom zidu, a bima je bila postavljena u središnji molitveni prostor. U sefardskim sinagogama bima je pomaknuta na suprotni, zapadni dio sinagoge. U Reformskim sinagogama devetnaestog stoljeća ova bipolarnost je napuštena i bima je premještena ispred Aron HaKodesh-a.

Prototip ove skupine sinagoga i uzor arhitektu Josefu Marksu za Zemunsku sinagogu bila je bečki Leopoldstädter Tempel (1858.), hramu tzv. "Maurskog preporoda" koji je projektovao Ludwig Förster. Postao je prototip za dizajn sinagoga u srednjoj Europi. Bliži uzor je bila zagrebačka sinagoga arhitekta Franje Kleina (1866.-1867.), a u skromnijem, provincijskom obliku, koprivnička (1875.-1876.). U Srbiji su primjeri, uz Sefardsku sinagogu u Zemunu i aškenaske sinagoge u Sremskoj Mitrovici, Novom Bečeju, Ečkoj i Beloj Crkvi.

Kakva će biti sudbina Aškenaske sinagoge u Zemunu? Da li će ona nastaviti život kao Jevrejski kulturni centar sa molitvenim prostorom? Nitko ne može biti sasvim siguran kakva je budućnost sinagoge. Mnogi vjeruju da su teška vremena prošla i da se zemunskim Jevrejima smiješe bolja vremena. Sve što možemo učiniti je čekati i nadati se.

Ivan Čerešnješ, Architect, MA
Jerusalem/Sarajevo

**AŽURIRANI SPISAK ČLANOVA JEVREJSKE OPŠTINE ZEMUN
STRADALIH U HOLOKAUSTU**

- | | | | |
|-------------------------------|----------------------|------------------------------|------------|
| 1. | Adanja Rafael | 48. | Matilda |
| 2. | Ljerka | 49. | Ruža |
| 3. | Matilda | 50. Bondi Jakob | |
| 4. | Ruža | 51. | Greta |
| 5. Adler Leo | | 52. | Robert |
| 6. | Paula | 53. Bošković Eugen | |
| 7. | Robert | 54. | Margita |
| 8. | Roza | 55. | Erna |
| 9. Adler Paula st. | | 56. | Magda |
| 10. Ališer Franciska | | 57. | Mirko |
| 11. | Juci | 58. | dete |
| 12. Alkuzer Avram | | 59. Brandajz Žiga | |
| 13. | Regina | 60. | Berta |
| 14. | beba | 61. Bril Josip | |
| 15. | dete | 62. | Hugo |
| 16. | dete | 63. Bruner Pavle | |
| 17. | dete | 64. Cević Avram | |
| 18. | dete | 65. | Klara |
| 19. | dete | 66. | Haim |
| 20. Altarac Josip | | 67. | Marjana |
| 21. | Rašela | 68. | Klara |
| 22. Amodaj Haim | | 69. | Robert |
| 23. Anaf Moreno | | 70. Cukerman Serena | |
| 24. | Helena | 71. Čapo Jovan | |
| 25. Aušpic Julio | | 72. | Šarlota |
| 26. | Gita | 73. | Piroš |
| 27. | Ibolka | 74. | Stečan |
| 28. Balaž Iso | | 75. Dežma Rihard | |
| 29. | Regina | 76. | Stefanija |
| 30. | Selma | 77. | Josip |
| 31. Band dr Aleksandar | | 78. Daniti Lenka | |
| 32. | Šarlota | 79. | Aca |
| 33. | Milan | 80. | Haim |
| 34. Beherano Vitalis | | 81. | Mika |
| 35. | Erna | 82. | Katica |
| 36. Belah Ofsej | | 83. Elek Ela | |
| 37. | Rifka | 84. Elijas Lika | |
| 38. | Rahela | 85. | Josip |
| 39. Bem Žiga | | 86. Elijas Regina | |
| 40. | Fani | 87. Engel Andrija | |
| 41. | Gizela | 88. | Ruža |
| 42. Bihali Herman | | 89. Engel Tea | |
| 43. Binder Bertold | | 90. | Anton |
| 44. | Ružica | 91. Engler Dezider | |
| 45. | Anica | 92. | Jelisaveta |
| 46. | Pavle | 93. Erenfrojnd Zdenko | |
| 47. Blau Jakob | | 94. | Ema |

- 95. Farhi Alegra**
 96. Mihailo
97. Farhi Alisa
98. Farhi Josef – 1941.
 99. Dora
 100. Robert
101. Farhi Leon – 1941.
 102. Olga
 103. Erih – 1941.
 104. Lili
 105. Alfred – 1941.
106. Farkaš Sofija
107. Fekete Arnold
108. Fekete Elemer – stradao u Aušvicu 1944.
 109. Olga - stradala u Aušvicu 1944.
 110. Mirjana - stradala u Aušvicu 1944.
111. Fekete Frida
112. Fekete Kornel
113. Fekete Regina
 114. Greta
 115. Lea
116. Ferster Aleksandar
 117. Julijana
 118. Zoltan
119. Fišer David
 120. Hermina
 121. Leo
122. Fišer Dezider
 123. Etelka
 124. Judita
 125. Jovan
126. Fišer Čilim
 127. Malvina
 128. Samuel
129. Fleš Marijana
130. Fodor Bianka
131. Fogel Eugen
 132. Ida (Gizela)
 133. David
 134. Josip
135. Frojdenfeld Aleksandar
 136. Magda
 137. Matilda
138. Frank Magda
139. Frankl Melanija
140. Fridman Lazar
 141. Serena
142. Fridman Leo
143. Fridman Leopold
 144. Irena
 145. Rene
146. Fuks Helena
147. Geduldig Sima
 148. Roza
149. Geršanović Ruža
 150. Hinko
151. Gertner dr Leo
152. Goldštajn Ani
 153. Nadina
154. Goldštajn Hermina
155. Goldštajn Ervin
 156. Marijana
 157. Erika
158. Goldštajn Šarlota
 159. Ervin
160. Grajner Leopold
 161. Erna
 162. Ilka
163. Greber Pavle
 164. Serena
165. Grinfeld Isidor
166. Gros Jozefina
167. Grosman Hermina
168. Gusman Josip
169. Hajtler Adolf
 170. supruga
 171. Gizela
 172. Mirjana
173. Halmoš Olga
 174. Ditica
175. Hercl Emil
 176. Marijana
 177. Josip
 178. Leo
179. Hercl Adela
 180. Hugo
 181. Jakob
182. Hercl Ida
183. Hercl Malvina
 184. Matilda
 185. Antoneta
186. Hercl Hasan
 187. Gizela
188. Hercl Rihard
189. Hiršfeld Frida
 190. Gizela
191. Hiršl Aleksandar
 192. Bukica
 193. dete

- 194. Honig David**
 195. Selena
 196. Mira
197. Heht Etel
198. Iric Nandor
 199. Jočanka
 200. Erika
 201. Olga
202. Izahar Josip
 203. Regina
 204. Ana
 205. Alfred
 206. Hinko - Haim
207. Kalderon Sara – 1941.
 208. Rahela – 1941.
 209. Sultana – 1941.
 210. Matilda – 1941.
 211. Netika – 1941.
 212. Sefira – 1941.
213. Kačka Geršon
 214. Elza
 215. Alfred
216. Kampos Salamon
217. Karpát Ela
218. Kaufman Regina
219. Kazes Natan
 220. Sabina
221. Kezer Sofija
222. Kinstler Artur
 223. Valerija
 224. Josip
 225. Rudi
 226. Aleksandar
 227. Nina
228. Klauber Gaus
229. Klajn Bernard
 230. Olga
 231. Đuro
232. Klajnman Edmund
233. Klopfer Hajnrüh
234. Klopfer Izidor
 235. Hana
 236. Jozefina
 237. Elza
238. Klopfer H. Rudolf
239. Koen Juda
 240. Mirjana
 241. Gavra
 242. Avram
243. Koen David
 244. Rifka
245. Kon Andor
 246. supruga
 247. Ela
248. Kon Dragutin
 249. Katica
250. Kon Hugo
 251. Regina
252. Kon Imre
 253. Etelka
 254. Olga
255. Kon Salamon
 256. Estera
257. Kon Ivan
 258. supruga
 259. Hilda
 260. Nada
 261. Čera
262. Kovač Pavle
263. Kraus Manfred
 264. Mancí rođ. Grosman
 265. Edita
266. Krishaber Karlo
 267. Ela
268. Kronštajn Frida
269. Kronštajn Josip
 270. Hedviga
 271. Aleksandar
 272. Rut
273. Kronštajn Fric
 274. Olga
 275. Ivan
276. Landau Berta
277. Leon Elza
278. Leon Ruža
279. Leon Hermina
280. Levi Cadik
281. Levi Blanka
 282. Klara
283. Levi Josip
 284. Julija
285. Levi Laura
 286. Roderik
287. Levi Kadmon
 288. Sumbul
 289. Alfred
 290. Jozefina
 291. Ruben
 292. Salamon
293. Levi Nisim

294. Klara
 295. Mirjana
 296. Stela
297. Levi Sigmund
 298. Gizela
 299. Ilse
 300. Karlo
 301. dr Kurt
 302. Oto
303. Levi Sol
304. Levi Kalman
305. Lustig Armin
 306. Jelisaveta
 307. Katica
 308. Klara
 309. Olga
310. Mačoro David
 311. Lili
 312. Estera
 313. Josip
 314. Juda
 315. Nisim
 316. Sofija
317. Majer Berta
318. Majer Malvina
 319. Samuel
 320. Margita
 321. Drago
322. Majer Ezra
 323. Ernesta
 324. Viktorija
 325. Lidija
326. Mandel Jovan
327. Mandil Menahem
 328. Soka
329. Melamed Alfred
 330. Rahela
331. Menahem Lika
332. Miler Frida
 333. Urijel
334. Mordehaj-prezime nepoznato
335. Musafija Isak
 336. Blanka
 337. Azriel
 338. Jakob
 339. Moša
 340. Rafael
341. Nahmijas Isak
 342. Jozefina
343. Nojbauer Roza
344. Žuži
345. Orban Martin
 346. Jelisaveta
347. Papo Eliza
 348. Jozefina
 349. Rahela
350. Papo Samuel
 351. Sara
 352. Jaša
 353. Saša
354. Perenji Bela
 355. Marija
 356. Klara
357. Pinter Đurka
358. Pisker Adolf
 359. Janka
 360. Ervin
 361. Josip
362. Pisker Estel
 363. Mira
364. Pisker Josip
 365. Regina
 366. Klara
367. Pisker Manfred
 368. Oskar
369. Placko Frida
370. Polak Ema
 371. Vera
372. Policer Eugenija
 373. Pavle
 374. Gabrijela
375. Rajcer Herman
376. Rajs Jakob
 377. Gita
378. Rehnicer Janan
379. Ronaj Šarlota
380. Rozenberg Lazar
 381. Roza
 382. Eugenija
 383. Elčira
384. Rozenfeld Malvina
385. Rot Leo
 386. Johana
 387. Erna
 388. Hedviga
389. Rubenović Feliks
 390. Marsel
391. Samlaić Marija
 392. Ruža
 393. Erik

394. Ljerka
395. Hugo
396. Šari
397. Santo Đuro
398. Štefanija
399. Sason Blanka
400. Sason Josip
401. Bukica
402. Stela
403. Mimi
404. Sason Marijana
405. Judita
406. Sason Moric
407. **Semnic Ignjat**
408. Fani
409. Marko
410. Semnic Žiga
411. Roza
412. Franciska
413. Sidl Amalija
414. Edita
415. Lili
416. Sidverc Makso
417. Sigmund Aleksandar
418. Sigmund Klara
419. Šalgo Makso
420. Marija
421. Jelisaveta
422. Judita
423. Žuži
424. Šer Samuel
425. Regina
426. Adolf
427. Aleksandar
428. Filip
429. Malvina
430. Marko
431. Lucija
432. Šor Iso - Leo
433. Gizela
434. Hulda
435. Šosberger dr Franjo
436. Erika
437. Mira
438. Špigl Ingelora
439. Valter
440. Špindl Paula
441. Albert
442. Herman
443. Šrajber Bernard
- 444. Šrajber Gavro stradao u Aušvicu 1944.**
445. Štajn Makso
446. Elza
447. Robert
448. Štajner Herman
449. Talina
450. Makso
451. Ružica
452. Gita
453. Šugar Geza
454. Švab Albert
455. Irma
456. Švicer Hinko
457. Čilma
458. Švicer Berta
459. Švicer Ignjac
460. Švicer Leo
461. supruga
462. Švicer Julije
463. Žaneta
464. Švicer S. Vilim
465. Erna
466. Katica
467. Mira
468. Švicer I. Vilim
469. Antonija
470. Edita
471. Švicer Herman
472. Taglajht Emanuel
473. Estera
474. David
475. Edita
476. Taglajht Juliška
477. Gavra
478. Tajtacak Andelko
479. Bojana
480. dete
481. dete
482. Taus Žiga
483. Olga
484. Samuel
485. Vajnberg Juliška
486. Vajcenhofer Eng.
487. Vajs Aleksandar
488. Vajs Andor
489. Lenka
490. Vajs Polak
491. Regina
492. Veksler Moric

- 493. Veksler Simon**
 494. Štefanija
495. Vider Regina
496. Vigenfeld Adolf
497. Vigenfeld Julio
 498. Lela
 499. Žanka
 500. Štefanija
501. Zonenberg Bela
 502. Heni
 503. Vera
 504. Vlado
505. Zonenfeld (sin Else)
506. Zonenfeld Lazar
507. Zonenfeld dr Samuel
 508. Olga
 509. Hilda
 510. Angelina
 511. Ičvca
512. Zonenfeld Oto

STARA PAZOVA

- 513. Berger Bela**
 514. Roza
515. Blau Jakob
 516. Olga
 517. Geza
518. Dajč Salamon
 519. Berta
520. Frojnd David
 521. Selma
522. Frojnd Jani
 523. supruga
 524. sin
 525. Olga
526. Fuks Laci
 527. Liki
 528. Janji
 529. Geza
 530. Tomislav
 531. Pali
532. Gere Andor
533. Goldberg dr Geza
534. Hajsler Adolf
 535. Beni
 536. Branko

537. David
 538. Etelka
 539. Jelka
 540. Mirko
541. Heršković Samuel (kantor)
 542. Sofija
543. Kesler Bela
 544. Alisa
 545. Marija
546. Kain Malči
547. Kon Karlo
 548. Andor
 549. Etelka
 550. Katica
 551. **Keningsberg Ema**
552. Miler Geršon
 553. Terezija
554. Pimus Manus
 555. supruga
 556. Olag
557. Pisker Johana
 558. Seringa
 559. Dragutin
 560. **Rot Jakob**
 561. Frida
562. Rajs Luiza (učiteljica)

GOLUBINCI

- 563. Kon Sigmund**
 564. Klara
 565. Anica
 566. Ema
567. Kon Vladislav
 568. Magda
 569. Ivan
 570. Ružica
571. Remer Pavle
 572. Etelka

NOVI KARLOVCI

- 573. Kon Arnold**

NOVI SLANKAMEN

- 574. Kardelj Edvard**
 575. supruga

Ukupno: **212** domaćinstava u gradu Zemunu
24 domaćinstva u selima u okviru Jevrejske opštine Zemun

TUMAČ POJMOVA

Aron HaKodeš - „sveti ormar“ za čuvanje svitaka Tore (izvorno zavetni kovčeg s Mojsijevim pločama), smešten u istočnoj „jerusalimskoj“ niši; položajem i obrednom važnošću ekvivalentan oltaru u hrišćanskim crkvama.

Parohet – zavesa koja pokriva Aron HaKodeš.

Bima - uzvišeno i ograđeno postolje za razmatranje i čitanje Tore u aškenaskim sinagogama; u bogomoljama ortodoksnoga obreda smeštena u sredini molitvenoga prostora, u neološkim sinagogama u istočnom delu neposredno ispred Aron HaKodeša.

Molitveni sto – sto koji se nalazi na bimi i na koji se polaže Tora prilikom čitanja.

Esrat naschim, kod sefarda matroneo - ženska galerija u sinagogi; kod ortodoksnih sinagoga od molitvenog prostora odvojena neprozirnom pregradom.

Luhot - simbolični i dekorativni motiv u obliku para Mojsijevih ploča s deset Božjih zapovesti ili njihovim numeričkim kraticama; postavlja se iznad ulaznoga pročelja sinagoge, u interijeru iznad Aron HaKodeš.

Rabin – jevrejski sveštenik, učitelj Tore i verskih zakona koji je završio Ješivu, versku školu.

Aškenazi – Jevreji srednjeevropskog područja. Jezik kojim se služe jidiš. U Srbiji su većinom naseljavali Vojvodinu.

Sefardi - Jevreji severnoafričkog i mediteranskog porekla, prognanici iz Španije i Portugalije, jezik kojim se služe ladino, naseljavali su osmansko carstvo, u većini žive u centralnoj i južnoj Srbiji.

Sinagoga - grčki naziv za jevrejsku bogomolju.

Templ - „hram“, sinonim za sinagogu; u osnovi, netačan naziv jer je u jevrejstvu postojao samo jedan Hram (jerusalimski), koji je za razliku od sinagoga jedini imao ritual prinošenja žrtve i smatrao se svetim mestom.

Tora - „Nauk“, „Zakon“, Mojsijevo Petoknjižje, biblijski Stari zavet; kao obredni predmet u sinagogama uvek rukom kaligrafski ispisani svitak koji se čuvao s posebnom pažnjom.

Minjan – za održavanje verske službe potrebno je da bude prisutno deset odraslih muškaraca (starosti iznad 13. godina).

Talit – molitveni šal

SPISAK AUTORA FOTOGRAFIJA I VLASNIKA PRAVA

1. Nenad Fogel, 2008,
2. Popis kuća u gradu Zemunu, 1897. Muzej grada Beograda, ZI 3504,
3. Sajt: Goethe universität Frankfurt am Main - Compact Memory,
4. Josef Philippovich Freiherr von Pilippsberg, Lithographie von Adolf Dauthage, 1881, Wikimedia javno vlasništvo,
5. Leopold Löw, nepoznati autor, Wikimedia, javno vlasništvo,
6. Sajt: Goethe universität Frankfurt am Main - Compact Memory,
7. Jugoslav Rakita, Beograd, 2015,
8. JIM Beograd, Potvrda o kupovini sedišta u sinagogi,
9. JIM Beograd, Povelja iz 1871,
10. David Montiljo, Zemun, 1973,
11. JIM Beograd, foto David Montiljo, 1973,
12. David Montiljo, Zemun, 1973,
13. Nepoznati autor, razglednica štampa Isak Levi 1917,
14. Jicak Musafija 19.5.1937 iz fundusa JIM,
15. Nepoznati autor, Sefardska sinagoga na uglu Dubrovačke i Primorske ulice, Muzej grada Beograda, ZI 178,
16. Nepoznati autor, sefardska sinagoga, javno dobro,
17. Projekat restauracije sefardske sinagoge, čeona i bočna fasada. Arh. Zoran Jakovljević i arh. Teh. Olivera Petrović, Zavod za zaštitu spomenika kulture Beograd 2 x,
18. Razglednica, Internet javno vlasništvo,
19. Nepoznati autor, Wikimedia, javno vlasništvo,
20. Razglednica, Zagreb: Rudolf Polaček, [ca 1915], Aukcijska kuća Barac&Pervan, Zagreb,
21. Skica M. Orbana, arhiva JOZ,
22. Nenad Fogel, artefakt JOZ, gipsana ploča, 2022,
23. Nepoznati autor, javno vlasništvo,
24. JIM, Faksimil otkaza S.D.Taubera,
25. Arhiva JOZ, uz dozvolu porodice Urbah,
26. Nepoznati autor, JIM,
27. Nepoznati autor, razglednica, 1906, Wikipedia, javno vlasništvo,
28. Razglednica 1900, Wikipedia, javno vlasništvo i Zavod za zaštitu spomenika kulture Zrenjanin,
29. Nepoznati autor, Arhiva JOZ,
30. Nenad Fogel, Zemun, 2005,
31. Arhiva JOZ,
32. Arhiva JIM 2 x,
33. Arhiva JOZ, uz dozvolu porodice Urbah, 1930,
34. Arhiva JOZ, uz dozvolu porodice Babinka,
35. Arhiva JOZ, dokument,
36. Arhiva JOZ, dokument
37. Arhiva JOZ, nepoznati autor,

38. Arhiva JOZ 2 x,
39. Arhiva JOZ 2 x,
40. David Montiljo, 1973, Zemun,
41. Nenad Fogel, Arhiva JOZ, 2022,
42. Jugoslav Rakita,
43. Arhiva JOZ,
44. Arhiva JOZ,
45. Jugoslav Rakita,
46. Jugoslav Rakita,
47. Jugoslav Rakita,
48. Jugoslav Rakita,
49. Jugoslav Rakita,
50. Ljubomir Paljić, 2000,
51. David Montiljo, 1973,
52. Ljubomir Paljić, 2000,
53. Nenad Fogel, 2022,
54. Ljubomir Paljić, 2000,
55. Arhiva JOZ, fotos skinut sa filma iz 1929,
56. Arhiva JOZ, fotos skinut sa filma iz 1929,
57. Ljubomir Paljić, 2000,
58. David Montiljo 1973, 2 x,
59. David Montiljo, Zemun, 1973,
60. Rekonstrukcija sinagoge, Zavod za zaštitu spomenika kulture Beograda,
61. Rekonstrukcija sinagoge, Zavod za zaštitu spomenika kulture Beograda,
62. Arhiva JOZ,
63. Arhiva JOZ,
64. Ljubomir Paljić, 2000,
65. Ljubomir Paljić, 2000,
66. Ljubomir Paljić, 2000,
67. Aškenaska sinagoga u Ulici rabina Alkalaj, Muzej grada Beograda, ZI 171,
68. Nenad Fogel, 2022,
69. Nepoznati autor, oko 1937, fotografija porodice Teo Šena,
70. Nepoznati autor, oko 1939, fotografija porodice Teo Šena,
71. Nepoznati autor, oko 1935, fotografija porodice Teo Šena,
72. Nepoznati autor, oko 1939, fotografija porodice Teo Šena,
73. Nenad Fogel,
74. Arhiva JOZ,
75. Arhiva JOZ,
76. David Montiljo, 1974, i 76a. David Montiljo 1974,
77. Nenad Fogel,
78. Nenad Fogel,
79. Jugoslav Rakita
80. JIM, Beograd, ugovor između JO Zemun i S.D. Taubera

ZAHVALANOST USTANOVAMA I POJEDINCIMA

Muzej Grada Beograda
Jevrejski istorijski muzej Beograd
Istorijski arhiv Beograda
Zavod za zaštitu spomenika kulture Beograda
Državni arhiv Hrvatske
Arhiv JOZ
Ivan Čerešnješ
Milan i Daniel Fogel
Tomislav Halbrohr
Slobodan Mandić
Jelena Ilić Mandić
Aleksandra Dabižić
Aleksandar Nećak
Eli Tauber
Rabin Yehoshua Kaminetzky

Publikacije:

Danilo Fogel: Jevrejska zajednica u Zemunu, hronika 1739-1945.
Ženi Lebl: BOLESTAN OD LJUBAVI PREMA JERUSALIMU - Rabin
Jehuda ben Šlomo Haj Alkalaj
List Ben Chananja - časopis za jevrejsku teologiju od 14. oktobra 1863,
Ljiljana Aćimović: Pogled preko reke
List HaMagid 33, od 21. 8. 1862. str. 258
Rachel Wischnitzer, The Architecture of the European Synagogue, Philadelphia:
JPS, 1964, pp. 197-8

Zahvalnost za fotografije:

David Montiljo,
Ljubomir Paljić,
Nenad Fogel,
Jugoslav Rakita,
Muzej Grada Beograda,
Aukcijska kuća Barac&Pervan, Zagreb.